

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra biblických věd

Nataliya Demchuk

**Modlitba Páně
jako srdce Horského kázání**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Jaroslav Brož, Th. D. S.S.L.

Praha 2012

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci s názvem „Modlitba Páně jako srdce Horského kázání“ zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

Praze dne 15.04.2012.

Nataliya Demchuk

Bibliografická citace

Modlitba Páně jako srdce Horského kázání [rukopis] : bakalářská práce/ Nataliya Demchuk vedoucí práce: Jaroslav Brož. – Praha, 2012. – s.

Anotace

Bakalářská práce „Modlitba Páně jako srdce Horského kázání“ se zabývá Ježíšovou modlitbou jako jedním z hlavních biblicko-teologických témat. Kanonická evangelia představují Ježíše jako vzor a učitele modlitby, která je jedním z typických projevů jeho nového poselství. Současně je ale jeho modlitba hluboce zakořeněna ve starozákonní tradici a ve spiritualitě izraelského lidu. Modlitba Páně, která začíná oslovením „Otče náš, jenž jsi na nebesích“, je obsažena ve dvou synoptických evangeliích (Mt a Lk) v různých verzích. Tato práce se zaměřuje na delší verzi matoušovskou. Pro její interpretaci je důležité zohlednit začlenění textu do širšího kontextu Horského kázání. „Otče náš“ jako srdce Horské řeči předkládá Ježíšovým učedníkům klíč pro jejich duchovní a morální život. Hlavní část bakalářské práce tvoří literární analýza textu s důrazem na důležité teologické pojmy v jejich širších biblicko-teologických souvislostech. Kromě biblického kontextu autorka soustavně přihlíží k paralelám v soudobých nebo pozdějších židovských pramenech.

Klíčová slova

Matoušovo evangelium, modlitba, Bůh - Otec, království, odpuštění

Abstract

The Prayer of the Lord as the Heart of the Sermon on the Mount

The Bachelor thesis deals Jesus' prayer as one of the main themes of the biblical theology. In the canonical Gospels Jesus is presented as the model and teacher of the prayer in which his new message is embodied. At the same time however, his prayer is deeply rooted in the Old Testament tradition and in spirituality of the people of Israel. The Lord's Prayer opened with the vocative "Our Father in heaven" is witnessed by two Synoptic Gospels (Matt and Luke), in each of them, however, in different version. This paper focuses on the longer Matthean edition of the "Our Father" prayer. In the interpretation no little importance has the placing the text into larger context of the Sermon on the Mount. The "Our Father" as the heart of the Sermon offers to the Jesus' disciples the key of their spiritual and moral life. The main body of the thesis presents the literary analysis of the text focusing in the important theological concepts within their larger biblical theological background. Besides the biblical context the author of this paper takes into consideration the parallel expressions and religious concepts in the contemporary or later Jewish sources.

Keywords

Gospel of Matthew, prayer, God – Father, kingdom, forgiveness

Počet znaků (včetně mezer): 115 118

Poděkování

Velké poděkování za účinnou pomoc vedoucímu této práce Jaroslavu Brož, Th. D. S.S.L. Také všem kdo mi pomáhali v napsání, kdo opravovali, všem kněžím, kteří mi velmi pomohli v životě radou a modlitbou.

Obsah

ÚVOD	6
1. SHRnutí CELÉHO EVANGELIA	8
1.1. VE STŘEDU HORSKÉHO KÁZÁNÍ	8
1.2. „MODLITBA PÁNĚ“	10
1.3. MODLITBA CÍRKVE	10
2. OTČE NÁŠ, JENŽ JSI NA NEBESÍCH	12
2.1. „ODVÁŽIT SE PŘIBLÍŽIT S PLNOU DŮVĚROU“	12
2.2. „OTČE!“	12
2.3. OTČE „NÁŠ“	15
2.4. „JENŽ JSI NA NEBESÍCH“	17
3. SEDM PROSEB	19
3.1. „POSVĚT SE JMÉNO TvÉ “	19
3.2. „PŘIJĚ KRÁLOVSTVÍ TvÉ“	24
3.3. „BUD TvÁ VŮLE TvÁ JAKO V NEBI, TAK I NA ZEMI“	27
3.4. „CHLĚB NÁŠ VEZDEJŠÍ DEJ NÁM DNES“	30
3.4.1. „ <i>Náš chléb.</i> “	31
3.4.2. „ <i>Dej nám</i> “	33
3.5. „ODPUST NÁM NAŠE VINY, JAKO I MY ODPOUŠTÍME NAŠIM VINÍKŮM“	34
3.5.1. „ <i>Odpusť nám naše viny...</i> “	35
3.5.2. „ <i>jako i my odpouštíme našim viníkům</i> “	37
3.6. „NEUVEĎ NÁS V POKUŠENÍ“	38
3.7. „ALE ZBAV NÁS OD ZLÉHO“	41
4. ZÁVĚREČNÁ DOXOLOGIE: „NEBOŤ TvÉ JE KRÁLOVSTVÍ I MOC I SLÁVA NA VĚKY. AMEN.“	44
ZÁVĚR	46
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	47
LITERATURA	49

Úvod

Všechny naše modlitby, naše chvály a velebení, naše oslavy a děkování, naše oddanost i náš nářek a prosby jsou rozvinutím té velké modlitby, kterou Ježíš naučil své učedníky, když Ho prosili: „*Pane, nauč nás modlit se, jako tomu učil své učedníky i Jan*“ (Lk 11,1). Modlitba Páně byla od apoštolských dob hlavní modlitbou křesťanů. Již v prvokřesťanských dobách vešla tato modlitba do liturgie a modlili se jí – jak je tomu dodnes – při mši svaté a při udělování svátosti křtu. Je to modlitba pro všechny lidi a každý kdo, věří v Boha, může se jí modlit. Její smysl je tak hluboký, že nikdy nebude vyčerpán, i když největší teologové se pokoušeli o její výklad, a zároveň tak prostá, že může být modlitbou i nejprostších. Je to modlitba světců i hříšníků, volajících v úzkosti a rozervanosti, ale i hlubokých mystiků. Je to modlitba, v níž nás učí Pán, abychom měli vždy především na mysli zájmy Nebeského Otce. Za to se postará Pán Bůh o zájmy svých dětí na zemi, i o ty nejlidštější, až k výživě, až k ochraně před hrozící tísni, ano až k vlastním lidským slabostem. Tak se může označit Otčenáš jako střed celého evangelia, jako střed Ježíšova poselství vůbec. To věděla stará církev, když podle zpráv dávných svědectví předávala Otčenáš teprve novokřtěncům jako cenný dar.¹

Podívejme se teď, dříve než přistoupíme k výkladům jednotlivých částí, jen krátce na strukturu Otčenáše, jak se traduje od Matouše. Nejprve tolik, že ji tvoří oslovení a sedm proseb. Tři z těchto proseb akcentují „ty“, čtyři tematizují „my“. V prvních třech prosbách jde o samu věc Boží v tomto světě, předmětem prvních tří proseb je Otcova sláva, posvěcování jeho jména, příchod království a plnění jeho božské vůle; ve čtyřech následných prosbách jde o naše naděje, potřeby a obtíže, přednášejí mu naše přání tykající se našeho života: abychom měli dost pokrmu, byli uzdravení z hříchu, a vztahují se na náš boj za vítězství dobra nad zlem. Závěrečným „Amen“ vyjadřujeme své „fiat“ („stan se“) k sedmi prosbám: „Tak se staň“.

Takže kdo chce se naučit modlit, kdo chce dostat z nebe ten dar modlitby, kdo chce aby se na něm se splnilo slovo proroka: „... na dům Davidův, na toho, jenž sídlí v Jeruzalémě, vylijí ducha milosti a proseb o smilování.“ (Za 12,10), - ať v Otčenáši hledá tu nauku a tu milost. Jak píše metropolita Andrej Sheptycký: „slova, předaná Ježíšem, jsou jako brána k nebi, k tomu nebi, které tady na zemi je už „duch milosti a modlitby“, k tomu nebi, do kterého přímo vede modlitba. Ať přijde do této školy a ať tady zůstane a má přesvědčení, že tady najde to, po čem touží; naučí se modlit, dostane modlitbu, naplní se modlitbou jeho duše, a spolu s tím duchem

¹ Srov. MERELL, Jan. *Setkání s Ježíšem na Hoře, v podobenstvích, u Jezera a s učedníky*. Česká katolická charita, Praha 1987 – Typografie Jiří Blažek, s. 74.

modlitby naplní se jeho duše nejbohatšími, nejkrásnějšími, největšími nebeskými milostmi, které všechny dohromady můžeme vyjádřit slovem „Sofia“ – moudrost.²

Zkusme spolu vejít do Otčenáše, do té modlitby Páně, a aspoň trošku v ní přebývat. Zkusme na chvíli vejít do tohoto chrámu, protože Otčenáš – je Boží chrám, zkusme pocítit vůni tohoto rajskeho kadidla, která se vznáší před Boží oltář, zkusme spolu dýchat tím čistým, jasným, horským, uzdravujícím vzduchem, kterým je ten chrám naplněný. Zkusme aspoň na chvíli obrátit svůj zrak na tento krásný pohled, na to, co se v tom chrámě před duší otvírá, zkusme zažít jak dobrý je Bůh; nikde jinde to nezažijeme, než jenom v tom chrámě; zkusme přijmout Svaté Přijímání modlitby, vejít do té společné modlitby, pocítit jak je nám dobře a příjemně v tom Božím chrámě, který je i naším domem. Otčenáš by nebyl školou modlitby, kdyby nevedl duši k tomuto stavu, který pro každou modlitbu je podstatný a bez kterého modlitba by nebyla modlitbou.

² SHEPTYCKY, Andrej. *Otčenáš*. Lvov. Klášter mnichů Studytského řadu, Svichado, 1998, s. 6.

1. Shrnutí celého evangelia

„Modlitba Páně je opravdu shrnutím celého evangelia.“³ „Když nám Pán předal tuto formuli modlitby, dodal: „Proste a dostanete“(Lk 11,9). Každý tedy může podle svých potřeb vysílat k nebi různé modlitby, začínaje ovšem vždycky modlitbou Páně, která zůstává základní modlitbou.“⁴

Celé Písmo (Zákon, Proroci a Žalmy) se naplnilo v Kristu.⁵ Evangelium je touto „radostnou zvěstí“. Jeho první hlásání shrnul svatý Matouš v horském kázání.⁶ Modlitba Otčenáš je tedy středem tohoto hlásání. A právě v této souvislosti se vysvětluje každá prosba modlitby, kterou nám Pán zanechal: „Modlitba Otčenáš je nejdokonalejší ze všech modliteb...V modlitbě Páně nejen prosíme o všechny věci, po kterých můžeme upřímně toužit, nýbrž i v pořadí, v němž po nich máme toužit: takže tato modlitba učí nejen prosit, nýbrž i řídit všechny naše náklonnosti.“⁷

Ve středu Horského kázání jsou slova o modlitbě, protože právě modlitba je srdcem křesťanského života. Zákon modlitby je zákon víry a života. A uprostřed Ježíšových slov o modlitbě je modlitba Páně – Otčenáš – o níž praví prvotní církev (Tertulian), že je dokonalým shrnutím celého evangelia. Musí to však být modlitba v duchu Kristově a ne v duchu farizeů.⁸

1.1. Ve středu Horského kázání

Horské kázání podává komplexní obraz správného lidského bytí. Chce nám ukázat, jak se to dělá, být člověkem. Zásadní závěry horského kázání lze shrnout do věty: Člověku lze rozumět jen z Boha, a jen žije-li ve vztahu k Bohu, bude jeho život správný. Bůh však není nějaký vzdálený Neznámý. Ukazuje nám svou tvář v Ježíšovi; v jeho konání a jeho vůli se sami učíme poznávat myšlenky a vůli samotného Boha.⁹

Jestliže být člověkem principiálně znamená být ve vztahu k Bohu, je jasné, že k tomu patří i rozmlouvání s Bohem a naslouchání Bohu. Proto patří k horskému kázání i nauka o modlitbě;

³ Tertulián, *De oratione*, 1. Citováno in KKC, čl. 2761.

⁴ Tertulián, *De oratione*, 10. Citováno in KKC, čl. 2763.

⁵ Srov. Lk 24,44

⁶ Srov. Mt 5-7

⁷ Sv. Tomáš Akvinský, *Summa Theologiae*, II-II, 83,9. Citováno in KKC, čl. 2764.

⁸ MERELL, Jan. *Setkání s Ježíšem na Hoře*. s. 70.

⁹ RATZINGER, Josef, Benedikt XVI. *Ježíš Nazaretský*. Společnost pro odbornou literaturu Barrister and Principal, o.s., 2007, st. 97.

Pán nám říká, jak se máme modlit.¹⁰ Horské kázání je nauka života, modlitba Páně je způsob modlitby, ale v obou dává Duch Pána novou tvářnost našim touhám, těmto vnitřním hnutím, která povzbuzují náš život. Ježíš nás svými slovy učí novému životu a vychovává nás, abychom o něj modlitbou prosili. Na upřímnosti naší modlitby bude záviset, jak opravdový bude náš život v něm.¹¹

Spasitel zde nezavrhuje – jak bývá někdy nesprávně chápáno toto místo Horského kázání – veřejnou, společnou modlitbu. Jak je zřejmé ze souvislosti Matoušova evangelia a z celkového ducha kázání, odsuzuje pouze nevhodný způsob některých modliteb, zvláště modliteb farizeů. V době Kristově obvyklou dobou modlitby byla ranní (9 hodina) a odpolední hodina (3 hodina) chrámových obětí. V tuto dobu se modlil Izraelita na místě, kde právě byl. A tu se nejednou stávalo, že farizeové pro tyto předepsané modlitby úmyslně vyhledávali veřejná místa, aby je ostatní viděli a chválili. Vedle almužny to byla nejlepší příležitost ukazovat a stavět na odiv zbožnost a dokonalost. Pán tedy má na mysli případ, kdy Izraelita nemůže jít do chrámu nebo do synagogy ve stanovenou hodinu. V takovém případě ať nevychází úmyslně nápadně na ulici, ale koná svou modlitbu raději ve skrytu. Mluví o modlitbě v komůrce. Tento obraz náleží do světa staré Palestiny. Tam má chudý přízemní domek často pouze jedinou místnost (srov. Lk 11,5-8). V jednom rohu je laťkovou přepážkou oddělený prostor bez oken, kde se ukládají zásoby a pracovní nástroje. To je komůrka, o které mluví Ježíš. Je to opět názorný příklad k vyjádření ducha zvnitřnění modlitby, nikterak nezakazující modlitbu veřejnou. Vždyť ani sám Spasitel se nemodlil jenom ve skrytu, ale i při bohoslužbě v synagoze (Lk 4,16), při předepsané pouti v chrámu (Ian 7,14), před učedníky (Lk 11,1; Ian 17), na kříži před lidem (Mt 27,46).¹²

Podobně je i s modlitbou mnohomluvnou. Účinnost modlitby nezáleží na délce. U zákoníků byly časté diskuse, má-li přednost modlitba dlouhá nebo krátká. Kristus nechce rozhodnout tento spor, v jeho duchu je modlitba důvěrným rozhovorem dítěte s Otcem. Otec přece ví, co dítě potřebuje. Modlitbou uznáváme svou závislost na Bohu. Učedník se nemá domnívat, že může Boha umluvit slovy. Tak myslí pohané. Ze starověkých spisovatelů – Horáce (Ody 1,2,26), Livia (1,11) – se dovídáme, že u pohanů byly v oblibě mnohomluvné modlitby, kterými mělo být božstvo „unaveno“. Mnohomluvné byly například modlitby kněží Baalových podle 2Král. 18,26.¹³

¹⁰ *Tamtéž*, s. 97.

¹¹ *Katechismus katolické církve*, čl. 2764.

¹² MERELL, Jan. *Setkání s Ježíšem na Hoře*. s. 71.

¹³ *Tamtéž*, s.71.

1.2 „Modlitba Páně“

Tradiční výraz „modlitba Páně“ znamená, že modlitbě „Otčenáš“ nás naučil a dal nám ji Pán Ježíš. Tato modlitba, která pochází od Ježíše, je opravdu jedinečná: je to modlitba „Pána“. Z jedné strany nám totiž jednorozený Syn slovy této modlitby dává slova, která dal Otec jemu:¹⁴ je učitelem naší modlitby. Matouš zdůrazňuje slovo „vy“, protože modlitba je příkladem pro Ježíšových učedníků – na rozdíl od modlitby „pokrytců“ a modlitby „pohanu, kteří mluví naprázdno“ (Mt, 6,7)¹⁵ Na druhé straně vtělené Slovo zná ve svém lidském srdci potřeby svých lidských bratří a sester a zjevuje nám je: je vzorem naší modlitby.¹⁶

Ježíš nám však nezanechává nějakou formuli k mechanickému opakování.¹⁷ Jako u kterékoli ústní modlitby učí Duch svatý Boží děti modlit se k Otci prostřednictvím Božího slova. Ježíš nám nedává jen slova naší synovské modlitby: dává nám zároveň Ducha, skrze něhož tato slova v nás stávají „duchem a životem“ (Jan 6,63). A co víc: důkazem a možností naší dětinné modlitby je, že Otec „nám poslal do srdce Ducha svého Syna, Ducha, který volá: „*Abba*, Otče!“ (Gal 4,6). Protože naše modlitba tlumočí naše touhy Bohu, je to opět „Bůh, který zkoumá srdce“, Otec, který „ví, co Duch žádá, a jeho přimluva za křesťany je ve shodě s Boží vůlí“ (Řím 8,27). Modlitba k našemu Otci se začleňuje do tajemného poslání Syna a Ducha svatého.¹⁸

1.3. Modlitba církve

Od svého počátku dostává a prožívá církev tento nedělitelný dar slov Páně a Ducha svatého. Duch svatý dává slovům Páně v srdcích věřících život. První obce se modlí modlitbou Páně „třikrát denně“¹⁹ místo „osmnácti dobrořečení“ užívaných v židovské zbožnosti.

Podle apoštolské tradice je modlitba Páně svou podstatou zakořeněna v liturgické modlitbě: „Pán nás učí společně se modlit za všechny naše bratry. Vždyť neříká Otče „můj“, jenž jsi na nebesích, ale Otče „náš“, aby naše modlitba stoupala z jediného srdce za celé tělo církve.“²⁰ Ve všech liturgických tradicích je modlitba Páně podstatnou částí velkých hodinek posvátného officia (Denní modlitby církve). Její církevní ráz je však zřejmý především ve třech svátostech uvedení do křesťanského života,²¹ a je to:

- při křtu a při biřmování předání (traditio) modlitbě Páně značí znovuzrození pro božský život. Protože křesťanská modlitba znamená hovořit s Bohem slovem samého Boha, ti, kterým se

¹⁴ Srov. Jan 17,7.

¹⁵ LIMBECK, Meinrad. *Malý stuttgartský komentář. Nový Zákon. Evangelium sv. Matouše*. Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří. 1996. s. 87.

¹⁶ *Katechismus katolické církve*, čl. 2767.

¹⁷ Srov. Mt 6,7; 1 Král 18,26-29.

¹⁸ *Katechismus katolické církve*, čl. 2766.

¹⁹ Srov. Didaché 8,3

²⁰ Sv. Jan Zlatoústý, *Homilia in Matthaem*, 19,4; PG 57, 278D. citováno in KKC, čl. 2768.

²¹ *Katechismus katolické církve*, čl. 2768.

„dostalo nového života...živým a neproměnným Božím slovem“(1 Petr 1,23), se naučí vzývat svého Otce jediným slovem, které on vždy vyslyší. Nyní už tak mohou činit, protože pečeť pomazání Ducha svatého je nezničitelně vtisknuta do jejich srdce, na jejich uši, na jejich rty, na jejich život Božích dětí.²²

-v eucharistické liturgii se modlitba Páně jeví jako modlitba celé církve. Tam se zjevuje její plný smysl a její účinnost. Umístěna mezi anaforu (eucharistickou modlitbu) a liturgii přijímání, shrnuje na jedné straně všechny prosby a přímlyvy vyjádřené v průběhu rozvíjející se epikleze, a na straně druhé klepe na dveře hostiny Božího království, kterou svátostné přijímání má předjímat.²³ A také ukazuje eschatologický ráz svých proseb. Je typickou modlitbou „posledních časů“, časů spásy, které začaly sesláním Ducha svatého a které skončí návratem Pána. Prosby Otčenáše, na rozdíl od proseb Staré smlouvy, mají svůj základ v tajemství spásy, které se již uskutečnilo jednou provždy v ukřižovaném a zmrtvýchvstalém Kristu.²⁴ Eucharistie a Otčenáš jsou zaměřený k příchodu Pána, „dokud On nepřijde“(1 Kor 11,26).

²² *Katechismus katolické církve*, čl. 2769.

²³ *Tamtéž*, čl. 2770.

²⁴ *Tamtéž*, čl. 2771.

2. Otče náš, jenž jsi na nebesích

2.1. „Odvázat se přiblížit s plnou důvěrou“

V římské liturgii je eucharistické společenství vybízeno, aby se modlilo Otčenáš s dětinnou důvěrou; východní liturgie užívají a rozvíjejí podobné výrazy: „Odvažovat se s naprostou jistotou“, „Učiň nás hodnými“. U hořícího keře bylo řečeno Mojžíšově: „Nepřibližuj se sem! Zuj si opánky“(Ex 3,5). Pouze Ježíš mohl překročit práh božské svatosti; on nás také uvádí před tvář Otce, když „dokonal očištění od hříchu“: „Hle, tady jsem Já i moje děti, které mi dal Bůh“(Žid 2,13)²⁵

Moc Ducha, která nás uvádí do modlitby Páně, je označována ve východní i západní liturgii typicky křesťanským výrazem „*parrhésia*“;²⁶ to znamená nefalšovaná prostota, dětinná důvěra, radostná bezpečnost, pokorná odvaha, jistota, že jsme milováni.²⁷

2.2. „Otče!“

První a nejkrásnější slovo této modlitby je důvěrné „Otče“. Ježíš oslovuje Boha Abba. Tak říká dítě svému otci (táta, máma jsou první slovo, která žvatlá) a Ježíš je v takové důvěrnosti s Bohem, že s ním může mluvit jako dítě. Novozákonní tradice překládá aramejské slovo Abba, které se dá těžko přenést do řečtiny, většinou slovem „otec“. (Na třech místech se však zachovalo původní aramejské znění: Mk 14,36; Gal 4,6 a Řím 8,15. Slovem „Otče“ počínal své modlitby Spasitel (Mk 14,36; Mt 11,27; Lk 23,34; Jan 11,41; 17,1), a jak sám se modlil, učí i své učedníky.²⁸ Již toto oslovení nás přenáší do nového světa milosti a Božího synovství, ve kterém voláme Abba, Otče! Ve Starém zákoně v soukromých modlitbách, ve vztahu jednotlivců k Bohu se zřídka vyskytuje oslovení „Otče“; jinak je tomu však v říši mesiášské. Předobrazovaný otcovský poměr se uskutečnil v Ježíši Kristu, a protože každý člověk vírou a křtem je bratrem Ježíšovým, je také Božím Synem (Jan 1,12). Všechna jména, jež dává Bohu, ustupují do pozadí před oslovením, jemuž nás naučil Kristus, před zvoláním „Otče!“: Izraelitům byl Bůh otcem vyvoleného národa (Ex 4,22; Dt 32,6). Otcem v nebi, povzneseným nad pozemské. Pro Ježíše je Bůh otcem pozemských dětí, které se k němu mohou obracet nikoli s bází, ale s dětskou důvěrou. Je naším Otcem, dobrým a milosrdným, který o nás pečuje a nás miluje. A protože Bůh

²⁵ Tamtéž, čl. 2777.

²⁶ Tamtéž, čl. 2778.

²⁷ Srov. Ef 3,12; Žid 3,6; 4,16; 10,19; 1Ián 2,28; 3,21; 5,14.

²⁸ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. edice Kalich, Praha 1956. s. 571.

je naším Otcem, má také naše modlitba k Němu svou sílu a smysl. „Ještě dříve, než jsme začali o něco prosit, obdrželi jsme již velký dar, že totiž smíme k Bohu volat: Otče náš!“ (sv. Augustin). Naše modlitba není jen nějaké náhodné vzpomnutí si na Boha, snad jen splnění povinnosti, ale je to samozřejmý denní styk s Otcem, který smí a musí znát všechno, z jehož rukou se všechno přijímá a do jehož rukou se vše vrací. Není to modlitba na vzdálenost, ale dětský a radostný rozhovor s vědomím, že můžeme a musíme znovu přijít. Život se stává radostným putováním v lásce Nebeského Otce. A i když přicházíme k Němu jako hříšníci a marnotratní synové, je to Otec, který čeká na náš návrat.²⁹

Ale ještě k tomu „měli bychom pokorně očistit své srdce od jistých falešných obrazů „tohoto světa“. Pokora nám dá uznat, „že nezná nikdo, jenom Syn a ten, komu to chce Syn zjevit“, totiž „maličkým“ (Mt 11,25-27). Očištění srdce se týká obrazů otce a matky, které se utvořily v naší osobní a kulturní historii a které ovlivňují náš vztah k Bohu. Bůh, náš Otec, přesahuje kategorie stvořeného světa. Kdo v této oblasti používá o Bohu nebo proti němu své vlastní představy, vytváří si tím modly, které buď uctívá nebo boří. Modlit se k Otci znamená vstoupit do jeho tajemství, takového, jaké je a jak nám ho Syn zjevil.³⁰

Můžeme vzývat Boha jako „Otce“, protože nám to zjevil jeho Syn, který se stal člověkem, a protože nám ho dává poznat jeho Duch. Co člověk nemůže pojmout ani andělské mocností vytušit, totiž osobní vztah Syna k Otci,³¹ to právě Duch Syna sděluje nám, a my věříme, že Ježíš je Kristus a že jsme zrozeni z Boha.³² Prostřednictvím modlitby Páně je nám tak zjeveno, kdo vlastně jsme, současně s tím, že se nám dostává zjevení Otce.³³ (Takové a tak veliké je tajemství člověka, které věřícím, vyzařuje z křesťanského zjevení. Skrze Krista v Kristu se tedy osvětluje záhada bolesti a smrti, která nás mimo jeho evangelium drtí. Kristus vstal z mrtvých, svou smrtí zničil smrt a daroval nám život, (33)((33/Srov. byzantskou velikonoční liturgii.)) abychom se stali syny v Synu a volali v Duchu: Abba, Otče. (34)((34/Srov. Řím 8,15; Gal 4,6; Jan 1,12 a 1 Jan 3,1.))³⁴

Tento nezasloužený dar přijetí za děti od nás vyžaduje trvalé úsilí o obrácení a nový život. Modlitba Otčenáš v nás má rozvíjet dvě základní dispozice: toužit a chtít, abychom se mu podobali. Jsme stvoření k Jeho obrazu, milostí nám byla vrácena podobnost s Ním a my na to máme odpovědět.³⁵ Druhá dispozice: srdce pokorné a plné důvěry nám dá být „jako děti“ (Mt 18,3): Vždyť Otec se zjevuje „maličkým“ (Mt 11,25)³⁶

²⁹ MERELL, Jan. *Setkání s Ježíšem na Hoře*. s. 75-76.

³⁰ *Katechismus katolické církve*, čl. 2779.

³¹ Srov. Jan 1,1.

³² Srov. 1 Jan 5,1.

³³ Srov. 2. Vatikánský koncil, GS 22.

³⁴ *Tamtéž*, GS 22.

³⁵ *Katechismus katolické církve*, čl. 2784.

³⁶ *Tamtéž*, čl. 2785.

Označení Boha jako otce je charakteristickým rysem židovské modlitby, který se znovu vrací. Toto užití nám dokládá především Bible. Například v Dt 32,6 a v Iz 63,16 je Bůh nazýván otcem Izraele a Izraelité jeho syny. Ale především je dokládá židovská liturgie. Například v modlitbě *amida* (neboli modlitba osmnácti požehnání)³⁷ se tento titul objevuje hned dvakrát: „Přived' nás, Otče náš, zpět ke svému zákonu...Přiblíž nás, Králi náš, ke své službě...“ - (páté požehnání); „Odpust nám, Otče náš, neboť jsme zhřešili, promiň nám, Králi náš, Neboť jsme poklesli...“ (šesté požehnání). Nalézáme ho i v druhém požehnání před *šema*³⁸: „Otče náš, Králi náš, pro naše otce, kteří na Tebe spoléhali a jež jsi naučil zákonům života, smiluj se stejně i nad námi a pouč nás. Otče náš, Otče milosrdný nad námi...Protože Ty jsi Bůh, náš Otec, náš Bůh...“. Titul „Otec“ se také hodně užívá v liturgii Nového roku (*roš ha-šana*) a Dne smíření (*jom kipur*)³⁹, kde se běžně objevuje fráze jako: „Odpověz nám, Otče náš“; „Odpust' nám, Otče náš“ atd. Termín „Otec“ zdůrazňuje důvěru lidu v milosrdenství Boží, zatímco plurál „náš“ solidaritu společenství, jež se shromáždilo k modlitbě. Vezmou-li se tyto podobnosti vážně, pak se protiklad, který chtějí teologové a exegeti vidět v pojmu Boha u Židů a Ježíše, stává přinejmenším problematickým. Od té doby, co J,Jeremiáš hájil tezi, že oslovení *aba* je výlučně charakteristické pro Ježíše, se tento protiklad ještě více radikalizoval. Například jeden exegeta píše: „V Ježíšově aramejštině se slovo otec muselo vyjadřovat termínem *aba*, „tatínek“, což se ve vztahu k Bohu muselo považovat za *pohoršlivé a téměř rouhačské*.“ (Ravasi,45) Anebo jak to vyjadřuje jedná katechetická kniha: „Žide měli o Bohu znalost ještě nedokonalou a neúplnou: Bůh pro něj byl Všemohoucí, Strašlivý, ten, kdo zavrhuje a trestá. *Byl to Ježíš, který je naučil nazývat Boha Otcem* či – přesněji řečeno – *aba*.“ I za předpokladu, že odhlédneme od skutečnosti, že židovská tradice zná pojem *aba* vztahovaný k Bohu (TB, *Ta'anit* 23b), rozdíl mezi *av* (otec) a *aba* (tatínek) by se neměl přehánět. I když přijmeme, že užití pojmu *aba* může být v převážné míře křesťanské, přesto nestojí v protikladu k užití pojmu *av*, nýbrž představuje v nejlepším případě jeho poněkud jemnější odstínění.⁴⁰

V semitských náboženstvích starověku lidé a jejich božstva tvořili sociální, politickou a náboženskou jednotku, tj. rodinu, jejímž otcem čistě ve fyzickém smyslu bylo právě božstvo (stopy tohoto názoru máme v Gn 6,2 „Synové Boží“ jako označení nadpřirozených bytostí, sr. Jb 1,6; 2,1; 38,7). Pohané nazývali i své modly otcem (Jr 2,27). Ale v duchovním náboženství

³⁷ *Amida* nebo *šemone esre* anebo *tefila* – „modlitba“: ústřední modlitba židovské liturgie, skládající se z 18, resp. 19 požehnání. Skládá se z řady požehnání, nejstarší z nich pocházejí z 2.stol.pr.Kr. a byla odříkávána ve všech synagogách již v době Ježíšově. Po některých z těchto požehnání, jež tvořila a tvoří *tefilu*, nalézáme stopy i v evangeliích.

³⁸ *Šema Jisra'el* („Slyš, Izraeli“: vyznání víry, ústřední prvek židovské liturgie)

³⁹ *Jom kipur*- „Den smíření“: největší z kajicných svátků, nazývaný též *šabat šabaton* či prostě *joma*. Tohoto dne lid izraelský zpytuje svědomí za svoji nevěrnost Božimu plánu a koná pokání: rozhoduje se vrátí se zpět (tešuva) z cesty hříchu. Nepřímo nám o něm svědčí kniha Skutků apoštolských 27,9, a také Žd 9,1-28

⁴⁰ DI SANTE, Carmine. Židovská modlitba. Praha 1995. Oikoymenth. s. 25-26.

Izraelců je pojem Božího otcovství (obyčejně ve smyslu autority) naprosto odlišen od fyzického otcovství. Člověk byl stvořen, nikoli zplozen, k obrazu Božímu. Bytí Synem Božím není věc přírody ale milosti. Bůh se stal Otcem Izraelovým řadou historických událostí (Dt 32,6; Oz 11,1), ale toto označení se vztahuje na Izraele jako celek (Dt 14,1); jednotlivec neměl právo se nazývat se synem Božím. Výjimku tu tvoří mesiášský král (2S 7,14; Ž 2,7; 89,26).⁴¹

Ježíš navazuje na SZ, když učí znát Boha jako Otce, ale jde o Otce, který se v Ježíši Kristu obrací na každého jednotlivce (Ef 4,6). Tento Otec je vzorem dokonalosti (Mt 5,48), odpouští hříchy (Mt 6,12.14; 7,11; Lk 15,11-32), vyslýchá prosby (Mt 6,6; Lk 11,5-13; 18,2-8) a pečuje o své děti, dobré a zlé (Mt 5,48), tak že není třeba, aby byly naplnění úzkostlivou starostí (Mt 6,8.25-34; 10,29; Lk 12,22-31). Ale tento Otec, který vyžaduje na svých dětech, aby mu byly podobní (Mt 5,48; Lk 6,35), také soudí ty, kteří se neřídí příkladem Jeho dokonalosti (Mt 10,28; 18,35). Víra v Nebeského Otce není ovšem něco samozřejmého, dosažitelného rozumovým uvažováním, nýbrž je darem Ježíše Krista: „Všecky věci dány jsou mi od Otce mého, žádný nezná Syna, jediný Otec, aniž Otce kdo zná, jediný Syn, a komuž by chtěl Syn zjevit“ (Mt 11,25-27; Lk 10,17-21). Otce pozná jedině syn. Synem však se stává jen ten, kdo přijal Ježíše Krista a věří v Jeho Jméno (Ian 1,12; Mt 10,32; 16,17; Ef 2,18; Kol 3,17; 1Ian 2,23; 1Ian 9). V tom smyslu je Bůh Otcem učedníků Ježíšových (Mt 6,9; 1Pt 1,17). Lze to vyjádřit také tak, že jen účastníci království Božího, přinášeného Synem, mohou mít plnou radost a otcovství Božího (Mt 5,9). Podle Lk 20,36 je synovství Boží darem vzkříšení, tedy oné eschatologické skutečnosti, jež se Kristem vlomila do tohoto věku. Podle Řim 8,15 je synovství darem Ducha Svatého, jenž dosvědčuje našemu duchu, že jsme synové Boží (sr. Gal 4,6).⁴²

2.3. Otče „náš“

A konečně se musíme zamyslet i nad slovem „náš“. Pouze Ježíš mohl říkat plným právem „Otče můj“, protože jen On je skutečně jednorozený Boží Syn, jedné podstaty s Otcem. My naproti tomu musíme říkat: „Otče náš“. Jen v „my“ učedníků můžeme Bohu říkat Otče, protože skutečnými „Božími dětmi“ se stáváme jen skrze společenství s Ježíšem Kristem. Tak je slovo „náš“ vlastně velmi náročné: vyžaduje od nás, abychom vystupovali ven z uzavřenosti svého já. Vyžaduje od nás, abychom se dávali společenství ostatních Božích dětí. Vyžaduje od nás, abychom se zbavovali toho, co je jen vlastní, oddělující. Vyžaduje od nás, abychom přijímali druhého, druhé – abychom jim otevírali sluch a srdce. Tímto slovem „náš“ říkáme „ano“ živě církvi, v níž Pán chtěl zhromaždit svoji novou rodinu. Otčenáš je tak modlitba zcela osobní a zároveň zcela církevní. Při Otčenáši se modlíme cele svým vlastním srdcem a současně se

⁴¹ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*, s. 571.

⁴² *Tamtéž*, s. 571-572.

modlíme ve společenství s celou Boží rodinou, s živými i zesnulými, s lidmi všech tříd, všech kultur, všech ras. Činí to z nás rodinu přes jakékoli hranice.⁴³ Ve zvláštním smyslu je Bůh Otcem Ježíše Krista. Ježíšův vztah k Nebeskému Otci byl jedinečný (Mk 1,11; 9,7; Lk 2,49). Proto Ježíš nikdy nemluví s učedníky o Bohu jako o „našem Otci“, nýbrž vždycky jen o svém Otci (Mt 18,19.35; 20,23) nebo o Otci svém a Otci vašem (Jan 20,17). Tento jedinečný vztah je vyjádřen zvláště ve slovech J 3,16; 1J 4,9 (a vůbec v janovských spisech) a v citovaném už Mt 11,27.⁴⁴

Když říkáme Otče „náš“, uznáváme Nejprve, že všechna jeho zaslíbení lásky, ohlašovaná proroky, se naplnila v nové a věčné smlouvě, v jeho Kristu: my jsme se stali „jeho“ lidem a On je „naším“ Bohem. Tento nový vztah je nezasloužený dar vzájemné sounáležnosti. Láskou a věrností⁴⁵ máme odpovídat na „milost a pravdu“, které jsme dostali v Ježíši Kristu (Jan 1,17)⁴⁶

Výraz „náš“ gramaticky označuje nějakou skutečnost společnou více osobám. Je pouze jeden Bůh a je uznáván za Otce těmi, které on skrze víru v jeho jednorozeného Syna znovu zrodil prostřednictvím vody a Ducha svatého⁴⁷. Toto nové společenství Boha a lidí je církev: spojená s jediným Synem, který se stal „prvním z mnoha bratří“ (Řím 8,29), je ve společenství jedním a týmž Otcem v jednom a týmž Duchem svatým.⁴⁸ Při modlitbě Otče „náš“ se každý pokřtěný modlí v tomto společenství: „Obec věřících měla jedno srdce a jednu duši“ (Sk 4,32).⁴⁹ Proto navzdory rozdělení křesťanů modlitba k „našemu“ Otci zůstává společným majetkem a naléhavou výzvou pro všechny pokřtěné. Ve společenství s Kristem se mají skrze víru a křest podílet na Ježíšově modlitbě za jednotu jeho učedníků.⁵⁰

Konečně, modlíme-li se „Otče náš“ v pravdě, vycházíme z individualizmu, protože nás osvobozuje láska, kterou přijímáme. Slovo „náš“ na počátku modlitby Páně, stejně jako slovo „my“ posledních čtyř proseb, nikoho nevyklučuje. Aby bylo to, co říkáme, pravdivé,⁵¹ musí být překonána naše rozdělení a naše protiklady.⁵²

Pokřtění se nemohou modlit k „našemu“ Otci, aniž by mu předkládali všechny ty, za které on vydal svého milovaného Syna. Boží láska je bez hranic, i naše modlitba má být taková.⁵³ Modlitba Otčenáše nás otevírá rozměrům jeho lásky, která se nám ukázala v Kristu: modlíme se se všemi a za všechny lidi, kteří ho ještě neznají, „aby rozptýlené Boží děti

⁴³ RATZINGER, Josef. *Ježíš Nazaretský*, s. 105.

⁴⁴ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*, s. 572.

⁴⁵ Srov. Oz 2,21-22; 6,1-6.

⁴⁶ *Katechismus katolické církve*, čl. 2787.

⁴⁷ Srov. 1Jan 5,1; Jan 3,5.

⁴⁸ Srov. Ef 4,4-6.

⁴⁹ *Katechismus katolické církve*, čl. 2790.

⁵⁰ Srov. 2. vatikánský koncil, UR 8; 22.

⁵¹ Srov. Mt 5,23-24; 6,14-16.

⁵² *Katechismus katolické církve*, čl. 2792.

⁵³ Srov. 2. vatikánský koncil, Nae 5.

shromáždil vjedno“.⁵⁴ Tato božská péče o všechny lidi a o celé stvoření oduševňovala všechny velké muže a ženy modlitby; má vést naši modlitbu k velkodušné lásce, když se odvažujeme říkat „Otče náš“.⁵⁵

2.4. „Jenž jsi na nebesích“

Z takového „nás“ chápeme i to, co říkáme dál: „...jenž jsi na nebesích“. Těmito slovy Boha nevsazujeme do nějakého dalekého souhvězdí, nýbrž říkáme, že my, kdo máme tolik a tak různých pozemských otců, přece všichni pocházíme z jednoho Otce, který je mírou a původem veškerého otcovství. „Proto klekám na kolena před Otcem, od něhož mají původ všechny rody na nebi i na zemi,“ říká svatý Pavel (Ef 3,14). V pozadí slyšíme Pánova slova: „A nikomu na zemi nedávejte jméno „otec“, jenom jeden je váš Otec, a ten je v nebi.“(Mt 23,9)⁵⁶

Výraz „jenž jsi na nebesích“ je častý v židovské liturgii. Nalézáme ho v ranní modlitbě: „Ty jsi Hospodin, náš Bůh, jenž je v nebi i na zemi.“ V pojednání *Avot*⁵⁷, nejstarším a nejdůležitějším traktátu *Mišny*⁵⁸, čteme: „Bud silný jako leopard...a statečný jako lev, když plníš vůli svého otce na nebesích“(Avot 5,23)⁵⁹. Je zjevné, že tento výraz má platnost metaforickou, a nikoli geografickou. Vyjadřuje Boží transcendenci, jeho „jinakost“ ve vztahu k člověku. Jestliže pojem „Otec“ vyjadřuje blízkost Boha k člověku, pak výraz „jenž jsi v nebesích“ nám připomíná nesmazatelný rozdíl mezi Ním a námi.⁶⁰

Tento biblický výraz neznamena místo („prostor“), nýbrž způsob existence; ne jak je Bůh vzdálen, nýbrž jak je vznešený. Náš Otec není „jinde“- je „za hranicí všeho“, co můžeme z jeho svatosti chápat.⁶¹ Symbol nebes nás odkazuje na tajemství smlouvy, které prožíváme, když se modlíme Otčenáš. On je v nebesích: to je jeho přibýtek; otcovský dům je tedy naše „vlast“. Hřích nás totiž uvrhl do vyhnanství ze země smlouvy⁶² a právě obrácení srdce⁶³ nám dává vrátit se k Otci, k nebi. Je to Kristus, v němž se nebe a země smířily⁶⁴, protože sám Syn „sestoupil z nebe“ a na nebesa se vracíme společně s ním skrze Jeho kříž, jeho vzkříšení a jeho nanebevstoupení.⁶⁵

⁵⁴ Jan 11,52.

⁵⁵ *Katechismus katolické církve*, čl. 2793.

⁵⁶ RATZINGER, Josef. *Ježíš Nazaretský*, s. 105.

⁵⁷ *Avot* - „Otcové“: traktát *Mišny* a tematický název prvního požehnání *tefily*.

⁵⁸ *Mišna* – „opakování“, „studium“, „učení“: písemná kodifikace ústního zákona, základ *Talmudu*

⁵⁹ Český překlad B.Nosek, v: *Pirkej avot*, edice Texty, sv. 1, Sefer, Praha 1994, s. 45.

⁶⁰ DI SANTE, Carmine. *Židovská modlitba*. s. 26.

⁶¹ *Katechismus katolické církve*, čl. 2794.

⁶² Srov. Gn 3.

⁶³ Srov. Jer 3,19-4,1a; Lk 15,18.21.

⁶⁴ Srov. Iz 45,8; Ž 85,12.

⁶⁵ Srov. Jan 12,32; 14,2-3; 16,28; 20,17; Ef 4,9-10; Žid 1,3; 2,13.

Když se církev modlí „Otče náš, jenž jsi na nebesích“, vyznává, že jsme Boží lid, kterému již Bůh v Kristu Ježíši „vykázal místo v nebi“ (Ef 2,6), lid „s Kristem skrytý v Bohu“ (Kol 3,3), zatímco zároveň v současném stavu „vzdycháme plni touhy po tom, abychom si mohli vzít na sebe ještě jako šat i svůj příbytek z nebe“ (2 Kor 5,2).⁶⁶ „Křesťané jsou v těle, ale nežijí podle těla. Tráví svůj život na zemi, ale jsou občany nebes.“⁶⁷

Tato slova Spasitelova „náš Otec na nebesích“ nám připomínají, že i my jsme jenom poutníci na této zemi a že naše občanství je v nebesích (Flp 3,20). Připomínají nám, že Nebeský Otec je povznesen nade vše na světě, vše řídí a nikým není řízen, že Bůh při vší blízkosti, ke které nás k Němu přivedl Ježíš, zůstává stále nepochopitelný, tajemný. Slovo Abba to neruší. Musíme se odvážit výkřikem Abba do nepochopitelného tajemství Božího. Čím více se zamýšlíme nad touto vznešeností Boží, tím větší je naše důvěra v Jeho všemohoucnost a tím více chápeme, jaká je to milost, mohou-li děti této země volat k Bohu: „Otče!“ – „Náš Otče!“ člověk nestojí před Bohem sám, ale uprostřed svých bratří. Padá hradba jen egoistické a individuální modlitby. Modlitba se stává sociální.⁶⁸

⁶⁶ Srov. Flp 3,20; Žid 13,14. *Katechismus katolické církve*, čl. 2796.

⁶⁷ List Diognetovi, 5, 8-9. Citováno in *Katechismus katolické církve*, čl. 2796.

⁶⁸ MERELL, Jan. *Setkání s Ježíšem na Hoře*. s. 76

3. Sedm proseb

Poté, co nás Duch Božího dětství uvedl do přítomnosti Boha, našeho Otce, abychom se mu klaněli, abychom ho milovali a velebili, dává z našeho srdce vystupovat sedmeru proseb, sedmeru velebení. První tři se více vztahují na Boha a zaměřují nás ke slávě Otce; poslední čtyři, jako cesty k němu, předkládají jeho milosti naši bídu. „Propastná tůni volá“ (Ž 42,8).⁶⁹

První skupina proseb nás přivádí k němu pro něho samého: *tvé jméno, tvé království, tvá vůle*. Lásce je vlastní myslet především na toho, koho miluje. V žádné z těchto proseb se neuvádíme jménem, ale jsme strháváni „vroucí touhou“ a „úzkostí“ samého milovaného Syna pro slávu jeho Otce:⁷⁰ „Posvěť se...Přijď...Bud?...“, tyto tři prosby byly již vyslyšený v oběti Krista Spasitele, ale nyní se opakují v naději na jejich konečné naplnění, poněvadž Bůh ještě není všechno ve všem.⁷¹

Druhá skupina proseb se odvíjí jako některé eucharistické epikleze: předkládáme v nich naše očekávání a přitahujeme pohled Otce milosrdenství. Vstupují od nás a týkají se nás už nyní, v tomto světě: „dej *nám*...odpusť *nám*...neuved' *nás*...zbav *nás*...“. Čtvrtá a pátá prosba se týkají našeho života jako takového, ať už jeho hmotného udržování, či jeho uzdravení z hříchu; poslední dvě se týkají našeho boje o vítězství Života, samotného boje modlitby.⁷²

3.1. „Posvěť se jméno Tvé“

V Biblickém slovníku najdeme, že jméno bylo výrazem buď nějaké význačné vlastnosti osoby, již bylo dáno, nebo nějakých zvláštních okolností, za nichž ona osoba zrodila nebo konečně i nadějí, jež s narozeným člověkem byly spojovány, většinou snad v souvislosti s božstvem, jež ve jméně bylo skryto. Tak: Lía-druh kozy; Noe-pokoj, odpočínutí; Tamar-včela...Některá jména starozákonní vyjadřují úzký vztah k Bohu nebo božstvu, jakousi příbuznost (Ahiáš-Otec je Hospodin; Eliáš-můj Bůh je Hospodin). Po exilu se těší veliké oblibě zvláště jména, vyjadřující vyvýšenost a svrchovanost Boží (Adoniáš-Hospodin je Pánem; Mariáš-Hospodin je Králem atd.), příjmení byla v židovském starověku neznámá. Osoba označována buď místem rodiště nebo jménem otcovým nebo povoláním. Ale nesmíme zapomínat, že ve SZ mělo jméno hlubší význam než dnes, bylo víc než pouhé pojmenování. Jméno bylo přímo součástí duše, tělem, jímž se duše projevovala. Ve jménu bylo cosi

⁶⁹ *Katechismus katolické církve*, čl. 2803.

⁷⁰ Srov. Lk 22,14; 12,50.

⁷¹ Srov. 1 Kor 15,28.

⁷² *Katechismus katolické církve*, čl. 2805.

skutečného, kus podstaty pojmenované osoby. Jméno znamenalo to samé co moc a síla (Gn 17,5; 32,28; 2Kral 23,34; 24,17). Člověk může zemřít ale jeho podstata zůstává v jeho jménu. Tento zvláštní názor na jméno u starého Izraele musíme mít na paměti, chceme-li pochopit, co znamená jméno Hospodinovo.⁷³

Proto Jméno Hospodinovo je výraz, kterým SZ označuje podstatu Boží, jejíž součástí je jméno. Znat samu podstatu Boží – znát jeho jméno (Ž 9,11; 91,14; Iz 52,6;). Jménu Hospodinovu vystavěl Šalomoun chrám (1Kral 3,2). Když se Bůh usadil v chrámě, praví se, že tam „položil své jméno“ (Dt 12,5; 14,24) Totožnost jména a podstaty je taková, že jménu je připisovaná schopnost jednání. Jméno Hospodina podpírá krále (Ž 20,2), jedna s Izraelem (Jl 2,26). Řekne-li se, že někdo mluvíme jménu Hospodinova, znamená to nejen, že mluví s Božím souhlasem anebo v souhlase s jeho vůlí, nýbrž jako „moc mající“, v Boží síle (Ž 118,10-12). Bůh Izraeli dovoluje, aby se dovolával jeho jména (Ex 6,3), ale nedovoluje aby jeho jméno bylo bráno nadarmo (Ex 20,7; Dt 5,7).⁷⁴

První prosba Otčenáše nás upomíná na druhé přikázání Desatera: Nevezmeš jména Božího nadarmo. Ale co to je, „jméno Boží“? Zmínili jsme o tom výše. Když o něm mluvíme, vyvstává před námi obraz, jak Mojžíš na poušti vidí keř, který hoří ale neshoří. Zvědavost ho pohání, aby se na ten tajemný úkaz podíval zblízka, ale potom na něj z keře volá hlas, říká: „Já jsem Bůh tvého otce, Bůh Abrahámův, Bůh Izákův a Bůh Jakubův.“ (Ex 3,6) Ale v tehdejší světě měli mnoho bohů; a tak se ho Mojžíš ptá na jméno, jímž tento Bůh prokazuje svou obzvláštní autoritu vůči bohům. Potud patří myšlenka Božího jména nejprve do světa polyteismu; v něm si i tento Bůh musí dát jméno. Ale Bůh který Mojžíše volá, je skutečně Bůh. Bůh ve vlastním a pravém smyslu neexistuje v plurálu. Bůh je svou podstatou jen jeden. Proto nemůže vstupovat do světa bohů jako jeden z mnoha, nemůže mít jméno, jako je mají jiní.⁷⁵

Boží odpověď je tedy současně odepřením a souhlasem. Říká o sobě prostě „Jsem, který jsem“ – on JE. Tato přípověď je jméno a současně i ne-jméno. Proto bylo naprosto správné, že v Izraeli toto sebeoznačení Boha, které bylo slyšeno ve slově JHWH, nevyslovovali, nedegradovali je na jméno nějakého boha. A nebylo tudíž správné, že v nových překladech Bible se toto jméno, pro Izrael vždy tajemné a nevyslovitelné, píše jako každé jiné jméno a že tajemství Boha, pro něho není obrazu ani vyslovitelného jména, se snižuje na to, co je obvyklé ve všeobecných religionistických dějinách.⁷⁶

Ovšemže platí toto: Bůh Mojžíšovu prosbu neodmítl, a abychom tomuto pozoruhodnému spojení jména a ne-jména rozuměli, musíme si vyjasnit, co to vlastně je jméno. Mohli bychom

⁷³ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*, s. 299.

⁷⁴ *Tamtéž*, s. 300.

⁷⁵ RATZINGER, Josef. *Ježíš Nazaretský*, s. 106.

⁷⁶ *Tamtéž*, s. 106.

zcela prostě říci: jméno skýtá možnost oslovovat, volat. Vytváří vztah. Když Adam pojmenovává zvířata, neznamená to, že interpretuje jejich podstatu, ale že je zahrnuje do svého lidského světa, dělá je volatelnými. Odtud chápeme, co je pozitivně míněno Božím jménem: Bůh vytváří mezi sebou a námi vztah. Dělá se volatelným. Vstupuje do vztahu k nám a umožňuje nám, abychom my byli ve vztahu s Ním. To ale znamená: On se nějak dává našemu lidskému světu. Stal se oslovitelným, a tudíž i zranitelným. Přijímá riziko vztahu, spolu-bytí s námi.⁷⁷

To, co se uzavírá ve „stal se člověkem“, začalo darováním jména. Skutečně, v úvahách o Ježíšově velekněžské modlitbě uvidíme, že Ježíš se představuje jako nový Mojžíš: „Zjevil jsem tvé jméno lidem.“ (Jan 17,6) To, co začalo u hořícího keře na sinajské poušti, se naplňuje na hořícím keři kříže. Bůh je nyní ve svém Synu, který se stal člověkem, skutečně oslovitelný. Patří do našeho světa, dal se nám takřkajíc do rukou.⁷⁸ Jméno Ježíše Krista, jméno nad každé jméno, jež Ježíšovi dal Bůh (Fl 2,9), znamená ve smyslu toho, co bylo řečeno o jménu Hospodinovu, nejvyšší moc, hodnost a slávu, ale vždy nějak ve vztahu k lidem. Nejde o tom, čím je Kristus sám o sobě, nýbrž o to, čím je pro nás. Odtud výraz „uvěřit ve jméno jeho“ (Jan 1,12; 2,23; 3,18). Ve jméno Ježíše Krista, tj. s jeho osobní silou, byli činěny divy, vymítání ďáblové, uzdravování nemocní (Mk 9,38; 16,17; Lk 9,49,..) i atd.⁷⁹

Výraz „posvětit“ zde není míněn tolik ve smyslu příčinném (jen Bůh posvěcuje, činí svatým), ale především ve smyslu hodnocím: uznat něco za svaté a svatě tím nakládat. Proto je tato invokace (vzývání) při klanění často chápána a díkučinění.⁸⁰ Ježíš však nás učí této prosbě jako optativu, projevu přání. Je to prosba, touha a očekávání, o něž se zasazuje Bůh i člověk. Už od první prosby Otčenáš jsme ponořeni do vnitřního tajemství jeho božství a do dramatu spásy našeho lidství. Prosba, aby jeho jméno bylo posvěceno, nás zapojuje do jeho záměru, jeho milosrdného „rozhodnutí“, jímž si předsevzal, „abychom byli před ním svatí a neposkvrnění v lásce“.⁸¹ V rozhodujících chvílích své ekonomie spásy Bůh zjevuje své jméno, ale zjevuje ho tím, že své dílo dovršuje. To se však uskutečňuje pro nás a v nás, jen když je skrze nás a v nás posvěcováno jeho jméno.⁸²

„Bud' posvěceno tvé jméno“: tento výraz silně připomíná *kadiš*, jednu z nejstarších židovských modliteb, kterou se uzavíralo čtení a studium *Tory*⁸³ a později synagogální bohoslužba: „Bud' vyvýšeno a posvěceno jeho veliké Jméno ve světě, který On stvořil podle své vůle.“ Kromě modlitby *kadiš* se tento výraz objevuje také v modlitbě *keduša*⁸⁴, v třetím

⁷⁷ *Tamtéž*, s. 107

⁷⁸ *Tamtéž*, s. 107

⁷⁹ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*, s. 300.

⁸⁰ Srov. Ž 111,9; Lk 1,49.

⁸¹ Srov. Ef 1,9.4.

⁸² *Katechismus katolické církve*, čl. 2807-2808.

⁸³ *Tora* – „učení“: Tora/Zákon/Pentateuch, první část hebrejské Bible

⁸⁴ *Keduša* – „svatost/posvěcení“: modlitba provolávající nejvyšší slávu Boží.

požehnání z modlitby osmnácti požehnání (*tefila*), v němž se kromě jiného praví: „*Budeme posvěcovat tvé jméno* v tomto světě, jako ho posvěcují v nejvyšších nebesích.“ Paralela mezi těmito texty hebrejské liturgie a Otčenášem vynikne ještě výrazněji, jestliže se zamyslíme nad pojmem „posvětit jméno Boží.“ Učitelé se tážou: „Jakým způsobem mohou lidé posvětit jméno Boží?“ A odpovídají: slovem, ale především svým životem. Kdo zůstává věrný vůli Boží a dává přednost jí před svou vlastní vůlí, „posvěcuje jeho Jméno“. Opravdové „posvěcení Jména“ (*kiduš ha-šem*) spočívá v darování svého vlastního života, je to mučednictví. Takto můžeme lépe porozumět tomu, co Ježíš naznačuje, když říká: „buď posvěceno tvé jméno“. Tato slova vyjadřuje celou jeho víru, ale především to, že daruje svůj život, který je „obětován“ za všechny (srov. Mt 26,28; Lk 22,19). Ježíš svou „smrtí na kříži“, uposlechnul vůle Otce, „posvětil Jméno“. Od Ježíšovy smrti na kříži k tisícům Židů, kteří vstupovali do plynových komor oslavující a vzývající Boha, se vine dějinami tatáž nit: také oni „posvětili Jméno.“⁸⁵

Boží svatost nepřístupný střed jeho věčného tajemství. Co se z ní projevilo ve stvoření a v dějinách, to Písmo nazývá *slávou*, vyzářováním jeho velebnosti.⁸⁶ Bůh člověka korunuje „slávou“ (Ž 8,6), ale když člověk zhřešil, je zbaven „Boží slávy“ (Řím 3,23). Od té doby Bůh projevuje svou svatost tím, že zjevuje a oznamuje své jméno, aby obnovil člověka, který by se „podobal svému Stvořiteli“ (Kol 3,10).⁸⁷

V zaslíbení daném Abrahámovi a v přísaze, která je doprovází,⁸⁸ se Bůh osobně zavazuje, ale neodhaluje své jméno. Začíná je zjevovat⁸⁹ Mojžíšovi a oznamuje ho před číma všeho lidu, když jej zachránil před Egyptany: slavně se vyvýšil.⁹⁰ Po smlouvě na Sinaji je tento lid „jeho“ a má být „svatým národem“ (nebo „zasvěceným“; v hebrejštině je pro oba významy stejný výraz),⁹¹ protože uprostřed něho přebývá Boží jméno.⁹²

Avšak navzdory svatému zákonu, který svatý Bůh (srov. Lv 19,2) dává a nepřestává dávat, a přestože Pán „pro své jméno“ projevuje trpělivost, lid se vzdaluje od Svatého Izraele a znesvěcuje jeho jméno mezi národy.⁹³ Proto spravedlivý Staré smlouvy, chudí, kteří se vrátili z vyhnanství, a proroci hořeli vášní pro toto jméno.⁹⁴

Konečně jméno svatého Boha je nám zjeveno a darováno v Ježíšovi, v těle, jako Spasitel:⁹⁵ zjevené tím, čím je, jeho Slovem a jeho Obětí.⁹⁶ To je jádro jeho velekněžské

⁸⁵ DI SANTE, Carmine. *Židovská modlitba*. s. 26.

⁸⁶ Srov. Ž 8; Iz 6,3.

⁸⁷ *Katechismus katolické církve*, čl. 2809.

⁸⁸ Srov. Žid 6,13.

⁸⁹ Srov. Ex 3,14.

⁹⁰ Srov. Ex 15,1.

⁹¹ Srov. Ex 19,5-6.

⁹² *Katechismus katolické církve*, čl. 2810.

⁹³ Srov. Ez 20; 36.

⁹⁴ *Katechismus katolické církve*, čl. 2811.

⁹⁵ Srov. Mt 1,21; Lk 1,31.

modlitby: „Otče svatý...pro ně se zasvěcuji, aby i oni byli posvěceni v pravdě“ (Jan 17,19). Protože Ježíš sám „posvěcuje“ své jméno,⁹⁷ zjevuje nám jméno Otce.⁹⁸ Když dovršil svou paschu (přechod, velikonoce), Otec mu dává „Jméno nad každé jiné jméno, takže při Ježíšově jménu musí pokleknout každé koleno...a každý jazyk musí k slávě Boha Otce vyznat: Ježíš Kristus je Pán“(Flp 2,9-11).⁹⁹ Vodou křtu jsme byli „obmyti ... posvěceni ... ospravedlnění pro jméno Pána Ježíše Krista a skrze Ducha našeho Boha“ (1 Kor 6,11). Během celého našeho života nás náš Otec volá „k posvěcení“ (1 Sol 4,7), a protože „od něho pochází to, že jsme spojení s Kristem Ježíšem“, kterého nám „Bůh poslal jako dárce ... posvěcení“ (1 Kor 1,30), je záležitostí jeho slávy a našeho života, aby jeho jméno bylo posvěcováno v nás a skrze nás. Proto je první prosba tak naléhavá. Na našem životě a zároveň na naší modlitbě závisí, zda je jeho jméno posvěcováno mezi národy.¹⁰⁰

Jméno Boží v biblickém pojmání, to je Bůh sám, jak se zjevuje lidem a dává se jím poznat v nádheře stvoření (Ž 8). Přáním každého dobrého dítěte je, aby jméno otcovo bylo považováno za svaté. Každá skvrna, kterou je zasažen otec, lpí i na dítěti a každá pocta, které se dostane otci, je také poctou dítěte. Proto se modlíme, aby bylo posvěceno zde na zemi jméno Boží. Kdo se takto modlí, prosí i za sebe. Posvěť se jméno tvé i ve mně. „V modlitbě Páně prosíme, aby jméno Boží v nás bylo posvěceno, abychom my, kteří jsme byli posvěceni křtem, stále setrvali ve stavu dítek Božích“ (sv. Cyprián). Oslava Boží je konečným cílem všeho stvoření. Proto také prosba, aby jméno Boží bylo posvěceno, je v čele všech proseb modlitby Páně. Prokáže-li se Bůh jako Svatý, pak se ukazuje ve své Božské nesrovnatelnosti. Pak musí skončit zneužívání Boha ke všemu, co odporuje jeho svatosti: k válce, pronásledování jinak smýšlejících, vykořisťování, egoismu. Potom se zaskvějí pošpiněné a zhanobené, ale také přesvatou nadějí lidí obtížené jméno Boží tak, jak je nezměnitelně božské, velké a krásné. Jenom Bůh sám může konat toto dílo. Tak se obrací prosba na Boha samého. Bůh sám musí posvětit své jméno. A tak není první prosba jenom chválou, ale i prosbou. Prosbou, aby se Bůh ukázal zcela jako Bůh.¹⁰¹

Bůh sděluje své jméno v činném tvaru: Jahve – Jsem, který jsem – Jsem tu pro vás (Ex 3,14). Když se obec věřících modlí se v Otčenáši „posvěť se jméno Tvé“, pak jde mimo jiné o to, aby Bůh ve svém božském bytí byl „všechno a ve všem“, a tím byl uznáván ve své velikosti a vznešenosti. Bůh sám má starost o to a sám se proto ujímá iniciativy, aby dosáhl u lidí úcty,

⁹⁶ Srov. Jan 8,28; 17,8; 17,17-19.

⁹⁷ Srov. Ez 20,39; 36,20-21.

⁹⁸ Srov. Jan 17,6.

⁹⁹ *Katechismus katolické církve*, čl. 2812.

¹⁰⁰ *Tamtéž*, čl. 2813-2814.

¹⁰¹ MERELL, Jan. *Setkání s Ježíšem na Hoře*. s. 76-77.

oddanosti atd.¹⁰² Užívání Božího jména prošlo v dějinách Izraele četnými proměnami. Obava z toho, aby se nemohlo jméno Boží zneužít, vedla dokonce k názoru, že by se jméno JAHVE nemělo vůbec vyslovovat. Proto bylo ve 3 století př. Kr. rozhodnuto nahradit toto jméno slovem ADONAJ, PÁN. Tento vývoj šel až tak daleko, že postupně bylo nahrazováno i slovo BŮH slovem NEBE a nemluví se již o BOŽÍM KRÁLOVSTVÍ, ale o NEBESKÉM KRÁLOVSTVÍ.¹⁰³ Odtud rozumíme tomu, co znamená prosba o svěcení Božího jména. Boží jméno teď lze zneužít, a tím pošpinit samotného Boha. Božího jména se lze zmocnit pro vlastní účely, a tím deformovat obraz Boha. Čím víc se nám dává do rukou, tím víc můžeme zatemnit jeho světlo; čím blíž je, tím víc ho můžeme zneužít, až k nepoznání. Martin Buber řekl jednou, že při všech těch hanebnostech, které se s Božím jménem prováděly, už skoro nemáme odvahu je vyslovit. Ale zamlčet je, to bychom se teprve odpírali Boží lásce, jež k nám přichází. Buber říká: „Tak bychom mohli s velikou úctou zvednout útržky pošpiněného jména a zkusit je očistit. Ale to my sami vůbec nedokážeme. Můžeme jen prosit jeho samotného, aby nás nenechal zničit světlo jeho jména na tomto světě.“¹⁰⁴

A tato prosba, aby on sám vzal do rukou svěcení svého jména, aby nám chránil podivuhodné tajemství své volitelnosti a pokaždé znovu vykročil z našich deformací jako on sám – tato prosba je pro nás zajisté vždy také velkým zpytováním svědomí: Jak zacházím se svatým Božím jménem já? Stojím s úctou před tajemstvím hořícího keře, před nepochopitelným způsobem jeho blízkosti až k přítomnosti v eucharistii, v níž se nám opravdu úplně dává do rukou? Starám se o to, aby svaté spolu-bytí Boha s námi nestahovalo Boha do bláta, ale aby nás táhlo vzhůru do jeho čistoty a svatosti?¹⁰⁵

3.2. „Přijď království Tvé“

Druhá prosba Otčenáše je těsně spojena s první. Jméno Boží bude teprve tehdy posvěceno, až Bůh nastolí své království. Příchod Božího království je ústředním tématem hlásání Ježíšova (Mt 4,17; Mk 1,4). Přitom Ježíš nepředpovídá jen Boží království jako proroci. On přináší Boží vládu. Kde je On, tam je už Boží království přítomno. Je uprostřed nás (Lk 17,21; Mt 12,28; 21,43). V poslání Ježíšově začíná nové stvoření světa. Království Boží prochází všemi hranicemi časů. Ve druhé prosbě Otčenáše prosíme, aby „Bůh byl všechno ve všem“ (I Kor 15,26). Pán nebes chce zde lidstvo, oddálené mu hříchem, sjednotit skrze Krista v jedno duchovní Boží království. Královská Boží vláda nese s sebou plnost Božího požehnání, jak to prohlásil Spasitel

¹⁰² *Život z víry*, Překlad 2. Dílu katolického katechismu pro dospělé (Vydala Německá biskupská konference 1995). Teologická fakulta Jihočeské univerzity 2005, s. 135.

¹⁰³ *Tamtéž*, 129.

¹⁰⁴ RATZINGER, Josef. *Ježíš Nazaretský*, s. 107.

¹⁰⁵ *Tamtéž*, s. 108.

v osmeru blahoslavenství. Kdo se modlí za příchod Božího království, žádá si Jeho požehnání, odpuštění hříchů, stav Božího dětství, patření na Boha.¹⁰⁶

Základní význam pojmu Království Boží je Boží vláda, panování; je to svým původem vlastně jakési abstraktum k větě „Hospodin kraluje“ (Ž 97,1), kterou je možno přeložit též „Hospodin se ujal vlády“. Tedy označuje, že Bůh plně a zjevně projevuje svrchovanou moc a autoritu nad člověkem a světem. Podle biblického svědectví Bůh svou královskou vládu uplatňuje tím, že si uprostřed světa povolává a vede svůj lid a skrze něj ohlašuje své spasení a své soudy; může být označením zvláštní oblasti, jakési říše Boží uprostřed národů, skrze níž Bůh uskutečňuje své plány. Postupně se krystalizoval pojem Království Božího jakožto souhrnného označení nového stavu věci, v němž Hospodin vysvobodí svůj lid, dá mu nový řád, ano: v němž promění i řád vesmírný a přivede nové nebe a novou zemi (Iz 65,17; 7,15), tak se stává výrazem veškeré eschatologické naděje, označením nového věku.¹⁰⁷

Hebrejské slovo, značící krále (kořen „mlk“, nacházející se v hebr. slově „melek“ král, vyskytuje se ve všech semitských řečech, avšak z různým smyslem¹⁰⁸), jenž znamená asi původně „mocný“, zatím co v asyrštině slova od tohoto kořene nabyla významu „rada“ a pak i „vláda“. Podle původního a starověkého pojetí král byl osobou neobyčejně mocnou. V něm se ztělesňoval osud celého národa, proto byli na krále kladené velmi vysoké požadavky co do osobních kvalit i co do přesného zachovávání předepsaných zvyku a obřadu. V Palestině nedošlo hned ke zřízení království, Izrael byl veden soudci, kteří byli vždy ke svému úkolu povoláni Hospodinem. Soudce Gedeon odmítl být králem, neboť nikdo z lidí nemůže panovat nad Izraelem, když Hospodin je sám jeho jediným vládcem (Sd 8,22-23). Dědičné království se uplatnilo v říši Judské, králové ustanovovali své nástupce ještě za živa (1Kral 1,30; 2,22;). Král byl pomazaný Hospodinův (Sd 10,1), proto byl pod zvláštní ochranou Boží, nesmělo se mu zlořečit ani činem ubližovat. Úkolem krále bylo udržovat Boží řad, uplatňovat jej spravedlivým soudem, být na sebe pozorný, neboť jeho hřích měl větší dosah než provinění poddaného (Př 16,12). Zvláště po zániku Judské říše stále více rostla naděje v pravého davidovského krále, jenž by osvobodil a napravil zbytky Izraele (Ex 37,22; Za 9,9). Naplněním těchto nadějí stal Ježíš, v němž byl dán nejen Izraeli, nýbrž všem národům král, jehož vláda je věčná. Oslavený Kristus je Králem králů a Pánem pánů (Zj 17,14; 19,16; 1Kor 15,24-27).¹⁰⁹

Boží Království v Novém Zákoně má veliký význam. Ježíš pojmem Království Boží označuje skutečnost plné vykupitelské vlády Boží, očekávanou v budoucnosti, tedy eschatologický nový věk, v němž bude přemoženo všechno, co se Bohu protiví, všechno zlo i

¹⁰⁶ MERELL, Jan. *Setkání s Ježíšem na Hoře*. s. 77.

¹⁰⁷ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*, s. 351-354.

¹⁰⁸ *Příruční slovník biblický*, Král. In Dr. Pavel Škrabal O.P. et al. (ed.). Vydal P. Líc. Pisma sv. Pavel Škrabal O.P. Praha MCMXL. Nakladatelství Krupač a Kuchařský. Olomouci. 1939. S. 253.

¹⁰⁹ *Tamtéž*, s. 348-350.

hřích, veskrze obnovený a věčný život. Proto Ježíš říkal o Božím Království v budoucím čase (Mt 8,11), jako o cíli, do něhož se v budoucnosti vejde. Tato konečná, eschatologická skutečnost Království Božího je ovšem určena pro tuto zemi a pro všechny její obyvatele, není to nějaká pomyslná ideová oblast; proto může Ježíš vyjádřit naději Království také slovy o zdědění země (Mt 5,5). Ježíš si byl vědom, že je skrytě, ale reálně pravým Mesiášem, který svou osobou a dílem je nositelem Království Božího. V podobenství o zruhořičném Mk 4,30-32 chce dát ujištění, že Království Boží zvítězí, nyní už mocně působí, i když je na venek nepatrné a neznatelné: je přítomno v prosté, tak velice pozemské, bezmocné, trpící postavě Ježíšově.¹¹⁰

Tato slova nalézáme v modlitbě *kadiš*: „Kéž upevní svou vládu za vašeho života a za vašich dnů a za časů domu Izraele...“. Je zřejmé, že se jedná o království, jež nemá být ustaveno v nějaké metahistorické říši, nýbrž v historii současné: království Boží se má uskutečnit na tomto světě, a netoliko na onom. Když se Ježíš dovolává království Božího, má na mysli svět lidských rozměrů, v němž by lidé mohli žít v dělném pokoji jako bratři a sestry.¹¹¹

Touto prosbou především uznáváme Boží primát: kde není On, nemůže být nic dobře. Kde Boha nevidíme, tam upadá člověk, tam upadá svět. V tomto smyslu nám Pán říká: „Nejprve tedy hledejte Boží království a jeho spravedlnost, a to všechno vám bude přidáno“ (Mt 6,33). Tato slova stanovuje řád priorit lidského konání, našich každodenních postojů.¹¹² V žádném případě nám neslibují hory doly, jestliže jsme zbožní anebo si Boží království nějak přejeme. Neustanovuje se tady automatismus fungujícího světa, jaký prezentovala utopie beztrždní společnosti, v níž by všechno šlo samo a dobře jen proto, že by nebylo soukromého vlastnictví. Tak jednoduché recepty nám Ježíš nedává. Ale stanovuje jak bylo řečeno, všerohodující prioritu: „Boží království“ je „Boží vláda“, a to znamená: přijímá se směrdatnost jeho vůle. Tato vůle vytváří spravedlnost, k níž patří to, že Bohu přiznáváme jeho právo a v něm nalézáme měřítko pro právo mezi lidmi.¹¹³

Řád priorit, který tu Ježíš udává, nám možná připomene starozákonní zprávu o Šalomounově první modlitbě poté, co se ujal vlády. Vypráví se tu, že Hospodin se mladému králi nejprve zjevil ve snu a vybídl ho, aby vyslovil prosbu, která bude vyslyšená. Klasický motiv, o němž lidstvo sní! O co Šalomoun poprosí? „Kéž bys tady dál svému služebníku srdce vnímavé, aby mohl soudit tvůj lid a dovedl rozlišovat mezi dobrem a zlem“(1Kral 3,9). Bůh ho pochválí, protože nežádal – jak se to nabízelo – bohatství, majetek, slávu, ani smrt svých nepřátel, ani dlouhý věk (2Kron 1,11), ale to, co je skutečně podstatné: vnímavé srdce, schopnost rozlišovat dobré a zlé. A proto pak Šalomoun obdrží i to ostatní. Prosbou o to, aby přišlo „království

¹¹⁰ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*, s. 351-354.

¹¹¹ DI SANTE, Carmine. *Židovská modlitba*. s. 26-27.

¹¹² RATZINGER, Josef. *Ježíš Nazaretský*, s. 108.

¹¹³ *Tamtéž*, s. 108.

tvé“ (ne naše!), nás Pán chce přivést právě k tomuto druhu modlitby a řádu našeho jednání. První a zásadní je vnímavé srdce, aby panoval Bůh, a ne my. Boží království přichází vnímavým srdcem; to je jeho cesta. A o ně se musíme znovu a znovu modlit.¹¹⁴

Ze setkání s Kristem se tato prosba ještě prohlubuje, konkretizuje. Viděli jsme, že Ježíš je zosobněním Božího království; kde je on, tam je „království Boží“. Prosba o vnímavé srdce se tak stala prosbou o společenství s Ježíšem Kristem, prosbou o to, abychom se s ním pořád víc stávali „jedním“ (Gal 3, 28). Je to prosba o pravé následování, které se stává společenstvím a dělá nás s ním jedním tělem. Pronikavě to vyjádřil Reinhold Schneider: „Život Království je život Kristův pokračující v těch, kdo jsou jeho; v srdci, kterého se dotýká a které proměňuje, Království začíná... Kořeny nezničitelného stromu usilují proniknout do každého srdce. Království je jedno; sestává výhradně z Pána, jenž je jeho životem, jeho silou, jeho středem...“. Prosit o Boží království znamená říkat Ježíši: Dej, ať jsme tvoji Pane! Pronikni nás, žij v nás; shromáždí rozptýlené lidstvo ve svém těle, aby se v tobě vše podřídilo Bohu a ty jsi potom mohl všechno předat Otci, „aby byl Bůh všechno ve všem“ (1Kor 15,26-28).¹¹⁵

„Boží království... spočívá ve spravedlnosti, pokojí a radosti, jaké dává Duch svatý“ (Řím 14,17). Poslední časy, v nichž žijeme, jsou dobou vylití Ducha svatého. Proto nastal rozhodující boj mezi tělem a Duchem. (Srov. Gal 5,16-25)¹¹⁶

3.3. „Bud Tvá vůle tvá jako v nebi, tak i na zemi“

Ze slov této prosby je zřejmé dvojí: existuje jediná Boží vůle s námi a pro nás, která se musí stávat měřítkem našeho chtění a bytí. A dále, podstatou „nebe“ je, že se tam nenarušitelně děje Boží vůle, tam je nebe. Podstatou nebe je jednota s Bohem, jednota vůle a pravdy. Země se stává „nebem“ tehdy a takovou měrou, jakou se na ní děje Boží vůle, a je pouhou „zemí“ tehdy a takovou měrou, jakou se od Boží vůle odvrací. Proto prosíme o to, aby ne na zemi bylo tak jako na nebi, aby se země stávala „nebem“.¹¹⁷

Ale co to je „Boží vůle“? Jak ji poznáme? Jak ji můžeme konat? Svaté texty vycházejí z toho, že člověk v nejniternějším nitru o Boží vůli ví, že hluboko v sobě máme uložené jakési sou-vědomí s Bohem, které nazýváme svědomím (srov. např. Řím 2,15). Ale texty také vědí, že toto sou-vědomí se Stvořitelem, jež nám dal při stvoření „ke své podobě“, je v dějinách zasypáno – nikdy je nelze úplně odstranit, ale je různě překrýváno, tichý neposedný plamenek, kterému až příliš často hrozí, že bude udušen popelem v nás usazených předsudků. A proto Bůh k nám znovu mluvil, dějinnými slovy, která k nám sestupují zvnějšku a pomáhají tomuto niternému

¹¹⁴ RATZINGER, Josef. *Ježíš Nazaretský*, s. 108.

¹¹⁵ *Tamtéž*, s. 109.

¹¹⁶ *Katechismus katolické církve*, čl. 2819.

¹¹⁷ RATZINGER, Josef. *Ježíš Nazaretský*, s. 109.

vědění, už příliš skrytému.¹¹⁸ A protože naše bytí pochází z Boha, můžeme se přes všechna pošpinění, která nám brání, vydávat na cestu k Boží vůli. Starozákonní pojem „spravedlivého“ míní právě toto: žít z Božího slova, a tedy z Boží vůle, a dospívat k souladu s touto vůlí.¹¹⁹

Tato prosba Otčenáše zní zvláště vážně. Vždyť sám Spasitel ji vyslovil v nejtěžší chvíli svého života, ve smrtelné úzkosti v Getsemanské zahradě: „Otče, ne má, ale Tvá vůle se stan!“ (Lk 22,42). Bylo to obětavé ano, když Otec požadoval ve svém vykupitelském plánu Synovu smrt, aby mohl vrátit svým dětem život. „Ne“ prvního Adama bylo přemoženo tímto „ano“ Adama druhého.¹²⁰ Obdobný výraz nalézáme v 1Mak 3,59-60: „Je lépe zemřít v boji, než se dívat na neštěstí našeho lidu a svatyně. Ale ať se stane vůle nebes!“ Tentýž postoj – odevzdání se do vůle Boží – vyjadřuje modlitba, kterou Židé vyslovují, když cítí, že se blíží smrt: „Vyznávám před Tebou, Hospodine, Bože můj a Bože mých otců, že jak mé uzdravení, tak i má smrt jsou v tvých rukou. Bud vůle tvá mě uzdraví úplným uzdravením, avšak jestliže je má smrt tebou již pevně určena, přijmu ji v lásce z tvých rukou. Ať je má smrt usmířením se všemi hříchy, přestoupeními a poklesky, kterými jsem vinen před tebou“.¹²¹

Když mluvíme o Boží vůli a o nebi, v němž se Boží vůle naplňuje, mluví Ježíš, pak to opět zásadně souvisí s jeho posláním. U Jakubovy studny říká učedníkům, kteří mu přinášejí jídlo: „Mým pokrmem je plnit vůli toho, který mne poslal...“ (Jan 4,34) To znamená: základem jeho života je „jednota“ s Otcovou vůlí. Jednota vůle s Otcem je jádrem jeho bytí vůbec. V prosbě Otčenáše slyšíme především Ježíšův vášnivý zápas, vedený v rozhovoru na Olivové hoře: „Otče můj, nemůže-li mě tento kalich minout a musím ho vypít, ať se stane tvá vůle.“ (Mt 26,39.42) Autor listu Židům považoval zápas z Olivové hory za ústřední pro pochopení Ježíšova tajemství (5,7) a – vycházejí z tohoto pohledu do Ježíšovy duše – interpretoval toto tajemství žalmem 40. Čte tento žalm následovně: „Dary ani oběť si nechtěl, ale připravils mi tělo...Proto jsem řekl: Tady jsem, abych plnil, Bože, tvou vůli, jak to o mě psáno ve svitku knihy.“ (Žid 10,5; Ž 40,7-9) Celá Ježíšova existence je shrnuta ve slovech: „Tady jsem, abych plnil, Bože, tvou vůli.“ Teprve teď úplně rozumíme slovům: „Mým pokrmem je plnit vůli toho, který mě poslal.“¹²² A odtud chápeme, že Ježíš sám je v nejhlubším a nejvlastnějším smyslu „nebe“ – on, v němž a skrze něhož se zcela naplňuje Boží vůle. Když na něho pohlížíme, učíme se, že nikdy nemůžeme být úplně „spravedliví“ z toho, co je nám vlastní: tíhnutí naší vlastní vůle nás znovu a znovu táhne pryč od vůle Boží. A tak se v této třetí prosbě Otčenáše modlíme vlastně za to,

¹¹⁸ *Tamtéž*, s. 110.

¹¹⁹ *Tamtéž*, s. 110

¹²⁰ MERELL, Jan. *Setkání s Ježíšem na Hoře*. s.77-78.

¹²¹ DI SANTE, Carmine. *Židovská modlitba*. s. 27.

¹²² RATZINGER, Josef. *Ježíš Nazaretský*, s. 110.

abychom se mu stále víc blížili a aby tak Boží vůle překonávala tíhu naší sebestřednosti a uschopňovala nás dosahovat plnosti, k níž jsme povoláni.¹²³

Dovolila bych si upozornit ještě na to, jak píše Pospíšil C.V. ve své knížce „Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel“, že „velmi důležité je i tvrzení, že Kristus osobně chce i realizuje naše vykoupení. Vtělený Syn nežil obrácen směrem ke svému vlastnímu božství, nýbrž k Otci, je to evidentní z Ježíšova celoživotního postoje. On sebe sama nikdy nepovyšoval, ba co více, nedbal na svou důstojnost a vzal na sebe formu služebníka, a právě proto se stal Poslušným (srov. Flp 2, 6-8). Příkazem pro Syna je samo Otcovo jednání (srov. Jan 5,19), tedy Otec sám. I vždyť zároveň představuje věrnost sobě, naprostou věrnost své vlastní věčné osobní identitě.“¹²⁴

Pohlédneme-li na Ježíše Krista, pak křesťanská pokora určitě neznamená hrbit hřbet před kdejakým politickým, ekonomickým nebo mediálním pseudobohem, rozhodně není zbabělostí a malostí. Jedná se o svobodu a vědomí vlastní důstojnosti spočívající v tom, že člověk je výhradně služebníkem Boha nejvyššího, vůči ostatním pseudobohům je pak zcela svobodný. Pokora je tudíž opravdovou antimodloslužbou. Tato svoboda je ovšem projevem nesmírné síly, díky níž se člověk stává spoludědicem Boží transcendence vůči ostatním tvorům. To je vyjádřeno titulem „syn“ v protikladu označení „otrok“. Prává Kristovská pokora je rovněž maximálním nonkonformismem, jedinou pravou duchovní revolucí v dějinách lidstva. Je to cesta pravdy, lásky, solidarity, moudrosti a kenoticky paradoxního plného rozvinutí potenciality Božího synovství. Ta se skrývá v lidské osobě, která je stvořena podle obrazu vtěleného Slova a k témuž vtělenému Slovu je zaměřena jako k vrcholnému ideálu vlastní seberealizace.¹²⁵

Ježíš nás učí, že do nebeského království se nevstupuje slovy, nýbrž tím, že člověk činí „vůli jeho nebeského Otce“ (Mt 7, 21). Kdo plní vůli Boha, tomu on naslouchá.¹²⁶ Takovou moc má modlitba církve ve jmenu jejího Pána, především v eucharistii; ta je přímluvným společenstvím s nejsvětější Matkou Boží¹²⁷ a se všemi svatými, kteří byli „milí“ Bohu, protože nechtěli nic jiného než jeho vůli.¹²⁸

Nestačí jenom uznávat Boha jako Pána. Božím přikázáním, a proto také modlitbou jeho dítěte je, aby vůle Otcova byla provedena ve všech jednotlivostech; aby byla splněna zde na zemi se stejnou věrností jako se děje v nebi. Je prosbou, abychom také my chtěli a dovedli plnit vůli Boží. Ve fyzickém řádu se uskutečňuje vůle Boží skrze zákon přírody, v řádu morálním svobodným rozhodováním. V této lidské svobodě může však být i zárodek chaosu a zničení. Ale

¹²³ *Tamtéž*, s. 111.

¹²⁴ POSPÍŠIL, C. V. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. 4 vydání. Krystal OP. Karmelitánské nakladatelství, s.r.o., Kostelní Vydří, 2010. s. 188-189.

¹²⁵ POSPÍŠIL, C. V. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. s. 295.

¹²⁶ Srov. Jan 9,31; 1 Jan 5,14.

¹²⁷ Srov. Lk 1,38.49.

¹²⁸ *Katechismus katolické církve*, čl. 2827.

tato svoboda se stává také cestou Boží oslavy, jestliže se člověk rozhodne pro plnění vůle Boží. To není otrocká služba, břemeno, závory, ale radostný řád lásky. Boží vůle má být plněna na zemi jako je tomu na nebi. Toto slovo, které Kristus vkládá do této prosby, ukazuje dokonalý řád ve svobodě skrze lásku. Dokonalé splnění této prosby, jako obou předchozích, nastane, až na konci věků odevzdá Kristus veškerenstvo svému Otci (Ikor 15,23).¹²⁹

To je vůle našeho Otce, „aby všichni lidé zachránili a došli k Poznání pravdy“ (Tím 2,4). „Je shovívavý, protože nechce, aby někdo zahynul“ (2Petr 3,9).¹³⁰ Jeho přikázání, které zahrnuje všechna ostatní a ukazuje nám celou Jeho vůli, zní: „Milujte se navzájem: jak jsem Já miloval vás, tak se navzájem milujte vy“.¹³¹ „Seznámil nás totiž s tajemstvím své vůle, jak se mu to líbilo a jak si to napřed sám u sebe ustanovil... že sjednotí v Kristu vše, co je na nebi i na zemi. A skrze něho jsme stali Božím majetkem, jak jsme k tomu byli předem určeni úradkem toho, který vše působí podle rozhodnutí své vůle“ (Ef 1,9-11). Vroucně prosíme, aby se uskutečnil tento milostivý úrdek na zemi, jako se již uskutečnil v nebi.¹³²

„Pohled'te, jak nás Ježíš Kristus učí, abychom byli pokorní, tím, že nám ukazuje, že naše ctnosti nezávisí jen na našem úsilí, nýbrž i na Boží milosti. Prikazuje každému věřícímu, který se modlí, aby to dělal univerzálně, to je za celý svět. Vždyť neříká „bud' vůle tvá“ ve mně nebo ve vás, „nýbrž na zemi, na celé zemi“, aby ze země byl odstraněn blud, vládla na ní pravda, byla zničena neřest, znovu rozkvetla ctnost a nadále nebyl rozdíl mezi zemí a nebem.“¹³³

3.4. „Chléb náš vezdejší dej nám dnes“

V prvních prosbách modlitby Páně byl pohled člověka obrácen k Bohu. Šlo o velikou věc: o příchod Božího království. Charakteristické bylo slůvko „tvé“. Šlo v první řadě o věc Boží. Následující prosby jsou spojeny slůvkem „naše“. Jde v nich o přemožení nynějšího času. Našemu vztahu dítěte k Otci odpovídá otcovský vztah Boha k nám. Všechny naše zájmy, i ty přirozené, které nese s sebou naše duchovně-tělesná podstata, se staly zájmy Božími. Proto, když se stýkáme v modlitbě s Bohem, nejsou to pouze Boží zájmy, jimž ovšem u dítěte Božího náleží první místo a které jsou předmětem modlitby. Jsou to vlastní potřeby naší lidské přirozenosti, i když se zdají nepatrné vedle bohopoety, Boží vlády a bohoslužby. Jestliže Hospodin ve Starém zákoně prohlásil, že spíše zapomene matka na své dítě, než aby Bůh zapomněl na Sión (Iz 49,15), potom toto slovo platí dvojnásob o každém člověku, kterého učinil skrze svého jednorozeného Syna svým pravým dítětem. Tedy všechno, co nalézá dítě u svého otce, smíme i

¹²⁹ MERELL, Jan. *Setkání s Ježíšem na Hoře*. s.78.

¹³⁰ Srov. Mt 18,14

¹³¹ Srov. Jan 13,34; 1Jan 3; 4; Lk 10, 25-37.

¹³² *Katechismus katolické církve*, čl. 2823.

¹³³ Sv. Jan Zlatoústý, Homilie in Matthaem ,19, 5: PG57, 280B. citováno in *Katechismus katolické církve*, čl. 2825.

my s důvěrou očekávat od svého Otce v nebesích. Vypočítávají se tu tři naléhavé potřeby: Děti Boží potřebují Boží ochranu a péči. Potřebují chléb. Děti Boží stojí denně před problémem provinění. Žijí den ze dne z Božího odpuštění. Jsou nakonec vydány ohrožujícím silám, které je mohou vést k odpadlictví. Proto prosba o ochranu před pokušením. Prosby jsou formulovány jako zvolání v nesnázích. Jsou krátké a málo uhlazené. Kdo je v nouzi, nepotřebuje mnoho slov.¹³⁴

Čtvrtá prosba Otčenáše se nám jeví jako „nejlidštější“ ze všech proseb: Pán, který náš pohled obrací k podstatnému, k tomu, „čeho jedině je třeba“, přece jen ví o našich pozemských potřebách a uznává je. On, který říká učedníkům: „Nedělejte si starosti o svůj život, co budete jíst“ (Mt 6,25), nás přece jen zve, abychom se modlili za potravu a přenášeli tak svoje starosti na Boha. Chléb je „plodem země a lidské práce“, ale země nenese plody, nepřijímá-li shora slunce a déšť. Tato souhra kosmických sil, jež nám nebyla daná do rukou, tu stojí proti našemu pokušení pýchy, v níž bychom si chtěli sami a pouze svým vlastním umem dávat život. Taková pýcha dělá člověka násilným a chladným. V konečném důsledku ničí zemi; jinak to ani být nemůže, protože pýcha odporuje pravdě, že my lidé jsme odkázáni na sebezpřekračování, že se stáváme velkými, svobodnými a sami sebou jen otevíráním se Bohu. Smíme prosit a máme prosit. Víme: když i pozemští otcové dávají svým prosícím synům dobré věci, pak Bůh nám neodepře dobra, která nám může darovat jedině on (srov. Lk 11,9-13).¹³⁵

Ve SZ byl chléb považován především za symbol daru, které dává Bůh, aby člověk mohl žít. Člověk jistě není živ samým chlebem(Dt 8,3), ale bez chleba nemůže žít. Prvním úkolem lásky k bližnímu je proto rozdělit se o chléb z hladovým(Iz 58,7) Rozdělit svůj chléb neznamená pouze vykonat čin bratrské lásky, ale také uzavřít mír s tím, komu je podáván (Gn 14,18; Sd 8,5-6). Při Aronově svěcení je do rukou vkládán chléb (Ex 29,23), smysl tohoto gesta se však nevysvětluje.¹³⁶

3.4.1. „Náš chléb.“

Zde se vrací slovo *náš*, které zaznělo při oslovení na začátku modlitby. Od této chvíle se začíná konkretizovat, jak se *Tvé* království a *Tvá* vůle promítají do *našeho* života; co to znamená pro nás teď. Modlitba má dvě výrazné sloky: první je určována zájmenem *tvůj* (*tvé* jméno, *tvoje* království, *tvoje* vůle), nyní ve druhé se čtyřikrát objeví *náš* jako konkretizace, *co my s tím*. Slovo *náš* je zde protiváhou k zájmenu *tvůj*, ne proto, aby se sloky striktně oddělily, nýbrž proto,

¹³⁴ MERELL, Jan. *Setkání s Ježíšem na Hoře*. s. 78-79.

¹³⁵ RATZINGER, Josef. *Ježíš Nazaretský*, s. 111.

¹³⁶ Jean-Jaques von Allmen, Chléb. In A.Maillot/ přel. D. Matějka. Etal.(ed.). *Biblický slovník*, překlad redigoval Jan Miřejovský. Edice Kalich 1987. S. 73-74.

aby nám došlo, že první prosby se tykají také nás.¹³⁷ Otec, který nám dává život, nám nemůže nedávat potravu nezbytnou pro život, všechna „náležitá“ dobra, hmotná i duchovní. V horském kázání Ježíš zdůrazňuje tuto dětinnou důvěru, která spolupracuje s prozřetelností našeho Otce.¹³⁸ Nenávadí nás k pasivitě,¹³⁹ ale chce nás zbavit všeho shonu a všech starostí. Takova je dětinná odevzdanost Božích dětí.

Dovolila bych si upozornit na dva důležité aspekty této prosby: už u oslovení Otčenáše je zdůrazněn význam slova „náš“ a také zde podtrhuje, že se mluví o „našem“ chlebu. I tady se modlíme ve společenství Božích dětí, a nikdo tedy nesmí myslet jen sám na sebe. Prosíme o náš chléb, tedy i o chléb pro druhé. Kdo má chleba nadbytek, je volán k tomu, aby se rozdělil.¹⁴⁰ Skutečnost, že existují lidé, kteří mají hlad pro nedostatek chleba, odhaluje jinou hlubinu této prosby. Drama hladu ve světě volá křesťany, kteří se modlí v pravdě, k účinné odpovědnosti vůči jejich bratřím, jak v osobním jednání, tak v solidaritě s lidskou rodinou. Tato prosba modlitbě Páně nemůže být oddělována od podobenství o chudém Lazarovi¹⁴¹ a posledním soudu.¹⁴² Jako kvas v těstě musí novost království „prokvasit“ zemi Kristovým Duchem.¹⁴³ To se musí projevit obnovením spravedlnosti v osobních, společenských, hospodářských a mezinárodních vztazích; nikdy se přitom nesmí zapomínat, že spravedlivé struktury neexistují bez lidí, kteří chtějí být spravedliví.¹⁴⁴ Jde o „náš“ chléb, „jeden“ pro „mnohé“. Chudoba blahoslavenství je ctností, která nás učí dělit se: vyzývá k tomu, aby se hmotná a duchovní dobra sdílela a rozdělovala ne z donucení, a z lásky, aby přebytek jedněch léčil nouzi druhých.¹⁴⁵

Zatímco předchozí prosby měly za předmět Boha, následující mají za předmět lidské potřeby. Žádost o „chléb“ tvoří část devátého požehnání *tefily*: „Požehnej nám Hospodine, Bože náš, úrodu tohoto roku a všechny druhy jeho sklizně k našemu dobru. Dej (rosu a déšť k) požehnání nad povrchem země a nasyť nás svou dobrotou. Uděl požehnání, hojnost a úspěch veškerému dílu našich rukou a požehnej naši roční úrodu jako ostatní dobré roční úrody. Požehnaný jsi, Hospodine, jenž žehná roční úrodu“. Někteří komentátoři rádi spatřovali v tomto židovském požehnání narážku na manu v poušti. Otčenáš je tedy svázán s kontextem židovské liturgie nejen textově, ale též hermeneuticky. Kromě toho narážka na manu by mohla vrhnout světlo na obtížný termín *tón epiúsios* (z řeckého znamená vezdejší, denní): jako Izraelci měli sbírat jenom tolik many, „kolik každý k jídlu potřeboval“ (Ex 16,21), protože co zbylo,

¹³⁷ MRÁZEK, Jiří, *Evangelium podle Matouše*, s. 93-94.

¹³⁸ Srov. Mt 6,25-34.

¹³⁹ Srov. 2 Sol 3,6-13.

¹⁴⁰ RATZINGER, Josef. *Ježíš Nazaretský*, s. 112.

¹⁴¹ Srov. Lk 16,19-31.

¹⁴² Srov. Mt 25,31-46.

¹⁴³ Srov. 2. Vatikánský koncil, AA 5.

¹⁴⁴ *Katechismus katolické církve*, čl. 2832.

¹⁴⁵ Srov. 2 Kor 8,1-15.

„zčervivelo a páchlo“ (Ex 16,20), tak i chléb, který žádáme od Boha, nám má postačovat na každý den a má nás zbavit starosti o budoucnost, abychom se vyvarovali jakéhokoli zarmoucení. Totéž pojetí se objevuje výslovně v Př 30,8: „...nedávej mi chudobu ani bohatství! Opatřuj mě chlebem podle mé potřeby“.¹⁴⁶ Nejde o střednědobé nebo dlouhodobé zajištění, nýbrž o bezstarostnost, která se spoléhá na to, že Bůh ví, co potřebujeme (srov. Mt 6,32), a dá se to upřesnit pro konkrétní praxi: ani ten nejzbožnější člověk nevyžije bez ničeho, ani nežije jen slovem (srov. Mt 4,4); i on potřebuje každodenní chléb. I on má právo přemýšlet nejdříve nad zajištěním základních potřeb, dříve než – jak je tomu od příští prosby – se začne zaobírat vlastními etickými a existenciálními otázkami. A především: ani zbožný člověk se nemusí bát prosit Boha o elementární materiální zajištění nutné pro každodenní život.¹⁴⁷

Schlatter překládá „Chléb náš zítřejší dej nám dnes“, odvolávaje se na aramejský mluvící křesťany, kteří se modlili: Dej nám chléb pro zítřejší den. Zajímavý je vyklad A. Schweitzera, který má za to, že se všechny prosby Otčenáše vztahují na království Boží a na jeho statky. Z toho soudí, že i prosba za chléb se vztahuje na budoucí (eschatologické) království Boží: Dej nám už dnes pokrm království Božího, tj. způsob, aby už dnes přišlo království Tvé (srov. Mt 26,29)¹⁴⁸, aby Pán už „dnes“ daroval budoucí chléb, chléb nového světa – sebe sama. V některých starších překladech je zřejmá interpretace tímto směrem, například ve Vulgátě svatého Jeronýma, kde se tajemné slovo překládá jako *supersubstantialis* („nadpřirozený“) – jako odkaz na novou, vyšší „substanci“, kterou nám Pán daruje ve svátosti jako právy chléb.¹⁴⁹ Nikoli bez důvodu chtěli někteří církevní Otcové vidět v „denním chlebu“ Otčenáše narážku na eucharistii; v tomto smyslu je Otčenáš v rámci mešní liturgie eucharistickou stolní modlitbou... Otcové myslí na vícere dimenze slova, jež začíná prosbou chudých o chléb pro tento den, ale právě tak – z pohledem na Nebeského Otce, našeho živitele – pamatují na putující Boží lid, živený samým Bohem. Zázrak many ukazoval pro křesťany od veliké Ježíšovy promluvy o chlebu přirozeně dál, přes sebe, k novému světu, v níž Logos- věčné Boží slovo – bude naším chlebem, pokrmem věčné svatební hostiny.¹⁵⁰

3.4.2. „Dej nám“

Krásná je důvěra, s jakou děti všechno očekávají od svého Otce. On „dává vychazet svému slunci pro zlé i pro dobré a sesílá déšť spravedlivým“ (Mt 5,45) a všem živým dává „obživu v pravý“ (Ž 104,27). Ježíš nás učí této prosbě, která ve skutečnosti oslavuje našeho

¹⁴⁶ DI SANTE, Carmine. *Židovská modlitba*. s. 27.

¹⁴⁷ *Život z víry*, Překlad 2. Dílu katolického katechismu pro dospělé. s. 136.

¹⁴⁸ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. s. 238.

¹⁴⁹ RATZINGER, Josef. *Ježíš Nazaretský*, s. 113.

¹⁵⁰ *Tamtéž*, s. 114.

Otce, protože uznává, jak je nade vše dobrý. „Dej nám“ je také vyrazem smlouvy: my jsme jeho a On je náš, pro nás. Slovo „náš“ ho však uznává také jako Otce všech lidí, a proto jej prosíme za všechny v solidaritě s jejich potřebami a s jejich utrpením.¹⁵¹

„Dnes“ je také výrazem důvěry. Učí nás tomu Pán,¹⁵² to nemohla vymyslet naše domýšlivost. Protože se jedna především o jeho slovo a tělo jeho Syna, není toto „dnes“ jen z našeho smrtelného času: je to „dnes“ Boha: „Přijímáš-li chléb, každý den pro tebe vstává z mrtvých. Jak? „Ty jsi můj syn. Já jsem tě dnes zplodil“ (Ž 2,7). Dnes je, když Kristus vstává z mrtvých.“¹⁵³

Možná, že důležitější než *epiúsios* je velmi jednoznačné slovo *dnes* na konci prosby. Ať už jde o chléb jakýkoliv, prosíme o přežití *dneška*. Například: *eschatologická hostina*: v nebi, na konci času, jednou je pro mne přichystaná; ale teď zrovna mám hlad. Možná hlad duchovní, možná hlad po spravedlnosti, možná docela „obyčejný“, tyto *všechny* hlady vyřeší Boží království *zítra* – ale prosíme, dej nám už *dnes* aspoň tolik, abychom se toho zítřka dočkali. Dej, abychom přežili dnešek – o zítřek se nebojíme (a nestaráme), protože tak nás to učí.¹⁵⁴

Tato prosba a odpovědnost, které zavazuje, platí i pro jiný hlad, jímž lidé trpí: „Člověk nežije pouze chlebem, ale... vším, co vychází s Hospodinových úst“ (Mt 4,4),¹⁵⁵ jeho slovem a jeho dechem. Křesťané mají mobilizovat všechno své úsilí, „aby hlásali evangelium chudým“. Na zemi je hlad, „ne hlad po chlebě ani žízeň po vodě, ale po slyšení Hospodinova slova“ (Am 8,11). Proto se specifický křesťanský smysl této čtvrté prosby týká chleba života: Božího slova, které se přijímá ve víře, těla Kristova, které se přijímá v eucharistii. (srov. Jan 6,26-58)¹⁵⁶

3.5. „Odpust nám naše viny, jako i my odpouštíme našim viníkům“

Pátá prosba Otčenáše předpokládá svět, v němž existuje vina – vina člověka vůči člověku, vina vůči Bohu; každá vina mezi lidmi nějak zahrnuje i porušení pravdy a lásky a staví se tak proti Bohu, který je pravda a láska. Překonání viny je ústřední otázkou každé lidské existence; dějiny náboženství krouží kolem této otázky. Vina přivolává odplatu; tak se tvoří řetězec provinění, v němž trvale narůstá neblahost viny, která je stále více nevyhnutelná. Touto prosbou nám Pán říká: vinu lze překonat pouze odpuštěním, nikoli odplatou. Bůh je Bohem odpouštějícím, protože své tvory miluje; ale odpuštění muže proniknout jen do toho, začít působit jen v tom, kdo sám odpouští.¹⁵⁷

¹⁵¹ *Katechismus katolické církve*, čl. 2828, s.686

¹⁵² Srov. Mt 6,34; Ex 16,19.

¹⁵³ Sv. Ambrož, *De sacramentis*, 5,26: PL 16, 453A. Citováno in *Katechismus katolické církve*, čl. 2836.

¹⁵⁴ MRÁZEK, Jiří, *Evangelium podle Matouše*, s. 95.

¹⁵⁵ Srov. Dt 8,3.

¹⁵⁶ Srov. *Katechismus katolické církve*, čl. 2835.

¹⁵⁷ RATZINGER, Josef. *Ježíš Nazaretský*, s. 115.

Téma odpuštění proniká celým evangeliem. Potkáváme je hned v úvodu horského kázání v novém výkladu pátého přikázání, kde nám Pán říká: „Přinášíš-li tady svůj dar k oltáři a tam si vzpomeneš, že tvůj bratr má něco proti tobě, nech tam svůj dar před oltářem a jdi se napřed smířit se svým bratrem, teprve přijď a obětuj tvůj dar.“ (Mt 5,23n) Člověk nesmí vstupovat k Bohu neusmířen s bratrem; předcházet ho v gestu smíření, vycházet mu vstříc, to je předpokladem správného uctívání. Přitom budeme myslet na to, že Bůh sám, který věděl, že my lidé před Ním stojíme neusmíření, vystoupil ze svého božství, aby se k nám přiblížil, aby nás usmířil. Vzpomeneme si, že On předtím, než udělal eucharistii, před svými učedníky klečel, umyl jim špinavé nohy a očistil je svou pokornou láskou. Uprostřed Matoušova evangelia je podobenství o nemilosrdném služebníkovi: jemu, vysoko postavenému královu služebníku a dlužníku, bylo odpuštěno nepředstavitelných deset tisíc hřiven; on sám není ochoten odpustit sto denárů, přímo směšných oproti jeho vlastnímu dluhu: ať toho máme navzájem na odpuštění sebevíc, je to nepatrné ve srovnání s dobrotou Boha, který odpouští nám. A konečně, slyšíme Ježíšovu prosbu z kříže: „Otče, odpust jim, vždyť nevědí co činí.“ (Lk 23,34)¹⁵⁸

Chceme-li tuto prosbu úplně pochopit a osvojit si ji, musíme jít ještě o krok dál a ptát se: Co je to vlastně odpuštění?

3.5.1. „Odpust' nám naše viny...“

Tak co je to vlastně odpuštění? Co se při něm děje? Vina je skutečnost, objektivně působící síla; způsobila destrukci, která musí být překonána. Odpuštění musí být víc než ignorování, víc než pouhé přání zapomenout. Vinu je nutno zpracovat, vyléčit a tím překonat. Odpuštění něco stojí – nejprve toho kdo odpouští: zlo, které se mu stalo, v sobě musí překonat, musí je takřikajíc v nitru spálit a tím se vnitřně obnovit, takže pak v procesu vnitřního očišťování přijme i toho druhého, viníka, a protrpěním a překonáním zla se oba stávají novými. Na tomto místě narážíme na tajemství Ježíšova kříže. Ale nejprve narážíme na hranice naší síly uzdravovat, překonávat zlé. Narážíme na velkou moc zla, s níž si se svými silami nedokážeme poradit.¹⁵⁹ Vina je vyjádřená slovem *ofeiléma* které doslovně znamená dluhy: odpust' nám naše dluhy, jako i my jsme odpustili našim dlužníkům, je to vliv aramejštiny, ve které je dluh zavedenou metaforou pro hřích; Ježíš tento obraz rozvíjí v různých podobenstvích.¹⁶⁰ Ve vysvětlujících verších Mt ž,14-15 se již používá typický starozákonní termín přestoupení (*paraptoma*).¹⁶¹ Hřích je vinou před Bohem. Hřích není jenom přestoupení zákona, ale i osobním bezprávím vůči Bohu. Hřích narušuje vztah mezi člověkem a Bohem. Mezi hříšníkem a Bohem

¹⁵⁸ *Tamtéž*, s. 116.

¹⁵⁹ RATZINGER, Josef. *Ježíš Nazaretský*, s. 116.

¹⁶⁰ Srov. Mt 5,23-24; Mt 18, 23-35.

¹⁶¹ MRÁZEK, Jiří, *Evangelium podle Matouše*, s. 96.

je otevřený účet, který musí být vyrovnán, který však hříšník sám za sebe vyrovnat nemůže. Hřích je odmítnutí milosti. A protože jde o milost, nemůže ji člověk získat sám za sebe. Hřích je ztráta života v Bohu, duchovní smrt. Jen vzkříšení může tuto katastrofu odstranit. Hřích je pád do propasti a člověk, který s polámanými údy leží v propasti, vlastní silou se nevyprostí. A tak těm, kteří klesli do hříchu, zbývá jen prosba o odpuštění a odvolání se na Boží milosrdenství. Proto nás učí Kristus modlit se, aby Bůh vinu odpustil. Odpuštění vin je největším darem Božím. Odpuštění hříchu není jenom prominutím viny, ale založením nového vztahu mezi Bohem a člověkem, je to znovuzrození a vnitřní přeměna, velkodušný Boží dar lidem.¹⁶²

Také pojem odpuštění se objevuje výslovně v jednom – šestém – požehnání modlitby *tefila*: „Odpusť nám, Otče náš, Neboť jsme zhřešili, promiň nám, Králi náš, Neboť jsme poklesli; Neboť Ty promíjíš a odpouštíš. Požehnaný jsi, Hospodine, jenž jsi milostivý a hojně odpouštíš.“ Také výraz „jako my odpouštíme našim viníkům“ má svůj původ v synagoze a ve Starém zákoně. Objevuje se v liturgie svátku *jom kipur* a v Sír 28,2: „Odpusť svému bližnímu, pokud ti ukřivdil; až ty budeš jednou prosit, budou i tobě hříchy odpuštěny.“ Tato poučka se nalézá i u většiny rabínů, kteří učí: „Jestliže ty odpustíš bližnímu, Jediný odpustí tobě; ale jestliže bližnímu neodpustíš, nikdo se nad tebou nesmiluje.“¹⁶³

Neodpuštěná vina je zde chápána jako překážka pro Boží království. To samozřejmě platí tak, že Bůh musí odpustit nám: naše neodpuštěná vina nám brání vstoupit do poměru Božího království, proto prosíme o Boží odpuštění. Překvapivě však může být větším problémem vina, kterou jsme někomu (popřípadě sami sobě) neodpustili my – v tom případě vnášíme do poměru Božího království něco, co je s nimi neslučitelné a co je spolehlivě blokuje.¹⁶⁴ Je hrozné, že tento proud milosrdenství nemůže do našeho srdce proniknout, jestliže jsme neodpustili těm, kdo nás urazili. Láska, jako Kristovo tělo, je nerozdělitelná: nemůžeme milovat Boha, kterého nevidíme, jestliže nemilujeme bratra nebo sestru, které vidíme.¹⁶⁵ Odmítneme-li odpustit naším bratřím a sestrám, naše srdce se uzavře a jeho tvrdost je učíní nepropustným pro milosrdnou lásku Otce; vyznáním hříchu se naše srdce však otevírá jeho milosti. Tato prosba je tak důležitá, že se k ní jako k jediné Pán se vrací a vysvětluje ji v horském kázání.¹⁶⁶ Člověku sice není možné tento ústřední požadavek tajemství smlouvy vyplnit, ale „u Boha je všechno možné“ (Mt 19,26).¹⁶⁷

¹⁶² MERELL, Jan. *Setkání s Ježíšem na Hoře*. s.80.

¹⁶³ DI SANTE, Carmine. *Židovská modlitba*. s. 27-28.

¹⁶⁴ MRÁZEK, Jiří, *Evangelium podle Matouše*, s. 96.

¹⁶⁵ Srov. 1 Jan 4,20.

¹⁶⁶ Srov. Mt 5,23-24; 6,14-15; Mk 11,25.

¹⁶⁷ *Katechismus katolické církve*, čl. 2840.

3.5.2. „jako i my odpouštíme našim viníkům“

Podmínkou odpuštění „nám“ je „jako(ž) i my odpouštíme našim viníkům“. Prosba za odpuštění má své velké předpoklady. Nikdo nemůže prosit Boha za odpuštění, není-li sám ochoten odpustit. Odpuštění je milost. Lidské odpuštění není úkonem, který by předcházel odpuštění Boha. Boží odpuštění dává nám novou možnost, abychom sami odpustili. Vztah člověka k Bohu je také určován vztahem člověka k člověku. Útočí-li člověk na srdce Boží, pak sám nesmí být bez srdce k bližnímu, Ježíšovo podobenství o nemilosrdném služebníkovi, který sám v hojně míře dosáhl milosrdenství, ale spoluslužebníkovi je odepřel, je výrazným komentářem k páté prosbě Otčenáše. Odpustí-li Bůh, můžeme si oddechnout. Odpustíme-li my, oddechne si bratr. Osvobodíme ho z vězení, které sám nemohl otevřít. Klepeme-li na svoje právo vůči němu, pak ho srážíme hlouběji do neblahé moci viny. Mírou, kterou měříte, bude naměřeno i vám (Mt 5,7; Lk 6,37).¹⁶⁸

Toto „jako“ není v Ježíšovo učení jediné: „Buďte dokonalí, „jako“ je dokonalí váš nebeský Otec“ (Mt 5,48). „Buďte milosrdní, „jako“ je milosrdný váš Otec“ (Lk 6,36). „Nové přikázání vám dávám: Milujte se navzájem: „jak“ jsem já miloval vás, tak se navzájem milujte vy“ (Jan 13,34). Není možné zachovávat Pánovo přikázání, jedna-li se pouze o vnější napodobování božského vzoru. Jde však o živou, „z hlubin srdce“ pramenící účast na svátosti, na milosrdenství, na lásce našeho Boha. Pouze Duch, který je naším životem,¹⁶⁹ může způsobit, abychom měli totéž smýšlení, jako měl Kristus Ježíš.¹⁷⁰ Jednota odpuštění se tak stává možnou, když si navzájem odpouštíme, „jako“ Bůh nam odpustil v Kristu“ (Ef 4,32)¹⁷¹

Tak se Pánova slova o odpuštění, tato láska, která miluje až do krajnosti, stávají životem.¹⁷² Podobenství o nemilosrdném služebníkovi, jimž vrcholí Pánovo učení o církevním společenství,¹⁷³ Končí těmito slovy: „Tak bude jednat s vámi i můj nebeský Otec, jestliže ze srdce neodpustíte každý svému bratru. „Vždyť právě tam, „v hlubině srdce“, se všechno svazuje a rozvazuje. Není v naší moci necítit více urážku a zapomenout na ni; avšak srdce, které se nabídne Duchu Svatému, promění ránu v soucit a očistí paměť tím, že přemění urážku na přímluvu.“¹⁷⁴

Křesťanská modlitba jde až k odpuštění nepřátelům.¹⁷⁵ Proměňuje učedníka tím, že ho připodobňuje jeho Mistru. Odpouštění je vyvrcholením křesťanské modlitby; člověk nemůže přijmout dar modlitby, leč že jeho srdce je v souladu s božským soucitem.. Odpuštění také

¹⁶⁸ MERELL, Jan. *Setkání s Ježíšem na Hoře*. s.81-82.

¹⁶⁹ Srov. Gal 5,25.

¹⁷⁰ Srov. Flp 2,1.5.

¹⁷¹ *Katechismus katolické církve*, čl. 2842.

¹⁷² Srov. Jan 13, 1.

¹⁷³ Srov. Mt 18, 23-35.

¹⁷⁴ *Katechismus katolické církve*, čl. 2843.

¹⁷⁵ Srov. Mt 5,43-44.

svědčí o tom, že láska je v našem světě mocnější než hřích. Mučedníci minulých staletí i současní vydávají toto svědectví o Ježíšovi. Odpuštění je základní podmínkou smíření¹⁷⁶ Božích dětí s jejich Otcem a lidí navzájem.¹⁷⁷

Toto svou podstatou božské odpuštění nezná hranic ani míru.¹⁷⁸ Jde-li o urážku (o „hřích“ podle Lk 11,4 nebo o „viny“ podle Mt 6,12), jsme ve skutečnosti vždy dlužníci: „Nebud'te nikomu nic dlužni-jen vzájemnou lásku“ (Řím 13,8). Společenství Nejsvětější Trojici je pramenem a měřítkem pravdy každého vztahu.¹⁷⁹ Prožíváme je v modlitbě, zvláště v eucharistii.¹⁸⁰ Otčenáš končí jako výkřik tísně. Pro židovskou modlitbu byl takový konec nemyslitelný. Tam končí velebením Boha i prosebné modlitby vyslovené v nejhlubší nouzi. Tak se nelze divit, že brzy bylo přidáno na konec chvalořečení. Poprvé se vyskytuje v Didaché, řádu obce 2. stol., a je nám známo ze způsobu, jak se dnes modlíme ekumenický Otčenáš. Je to pozdější liturgický dodatek k modlitbě, který vnikl do některých rukopisů Nového zákona.¹⁸¹

S poměrem dítěte k Otcovi je nutně spojen vztah člověka k člověku jako bratru. Proto, aby bratrské vztahy měly nerušenou moc a působnost, staví Bůh podmínku, kterou Kristus zvláště zdůrazňuje dodatkem k páté prosbě: „Neboť odpustíte-li lidem jejich přestoupení, i váš nebeský Otec vám odpustí; jestliže však lidem neodpustíte, ani váš Otec vám vaše přestoupením neodpustí.“ Každý jednotlivec má být dítětem Božím, ale nemá jím být odděleně pro sebe, ale jako člen jedné velké Boží rodiny, jedné velké Boží říše, kterou chtěl Pán vybudovat ze všech lidí. Proto je nutným doplňkem synovského smýšlení k Bohu upřímné bratrské smýšlení k bližnímu. Věta o odpuštění na závěr modlitby Páně – Ježíšovo „Amen“ – má hlubší smysl, než pouhé vysvětlení a zdůvodnění páté prosby. Otčenáš je společnou modlitbou Božích dětí. Společenství s Otcem na nebi je možné pouze těm, kteří mají společenství s lidmi. Modlitbu Páně je možno se modlit dobře jen tehdy, když se budeme snažit v jejím duchu žít. Křesťanský život je darem shůry, ale ne bez spolupůsobení člověka.¹⁸²

3.6. „Neued' nás v pokušení“

Znění této prosby mnohé lidi dráždí. Bůh nás přece neuvádí do pokoušení. Opravdu, svatý Jakub nám říká: „Když je někdo pokoušen, ať neříká: To mne pokouší Bůh! Jako je nemožné, aby byl Bůh pokoušen ke zlému, tak ani on sám nikoho nepokouší.“ (Jak. 1,13)

¹⁷⁶ Srov. 2 Kor 5,18-21.

¹⁷⁷ Srov. Jan Pavel II., encyklika *Dives in misericordia*, 14.

¹⁷⁸ Srov. Mt 18,21-22; Lk 17,3-4.

¹⁷⁹ Srov. 1 Jan 3,19-24.

¹⁸⁰ Srov. Mt 5,23-24.

¹⁸¹ MERELL, Lan. *Setkání s Ježíšem na Hoře*. s. 82.

¹⁸² *Tamtéž*, s. 82

O krok dál nám pomůže, vzpomeneme-li si na slova evangelia: „Potom byl Ježíš vyveden od Ducha na poušť, aby byl pokoušen od ďábla.“ (Mt 4,1) Pokoušení přichází od ďábla, ale v Ježíšovu mesiášskému úkolu patří, aby obstál ve velkých pokoušeních, která lidstvo odvedla a pořad znovu odvádějí od Boha. On, jak jsme viděli, musí tato pokoušení protřpět až po smrt na kříži a otevřít nám cestu záchrany. Nikoliv až po smrti, ale už touto smrtí a svým celým životem musí takříkajíc „sestoupit do pekel“, do prostoru našich pokoušení a porážek, aby nás vzal za ruku a táhl nás vzhůru. List Židům kladl na tento aspekt obzvláštní důraz, stavěl ho do popředí jako základní část Ježíšovy cesty: „A protože sám prožíval utrpení a zkoušky, dovede pomáhat těm, na které zkoušky přicházejí.“ (Žid 2,18) „Náš velekněz není takový, že by nebyl schopen mít soucit s námi, slabými. Naopak! Vždyť on sám byl vyzkoušen ve všem možném jako my, ale nikdy se nedopustil hříchu.“ (Žid 4,15)¹⁸³

V Biblickém slovníku najdeme, že „pokoušení, ve smyslu vystavit, podrobit zkoušce, zkoušet (Jan 6,6; Žid 11, 17), zkoušet něčí spolehlivost, pravdivost, a to nejčastěji z nedůvěry nebo ze zlého, nepřátelského úmyslu.“¹⁸⁴ Předpokladem této prosby je, že Bůh nás vede a pokoušením se pro nás mohou stát různá úskalí na cestě. Tento obraz čerpá ze základní zkušenosti Izraele, vyjádřené narativně zejména v knihách Exodus a Deuteronomium: Bůh Izraelce vedl z Egypta do zaslíbené země a provedl je i kritickými místy a kritickými situacemi. Vedl je skrze různé pokoušení. Ale to nebyl účel a cíl jejich cesty. Vedl je do zaslíbené země.¹⁸⁵

Pohled do knihy Job, kde se už v mnoha ohledech naznačuje tajemství Ježíše Krista, nám může napomoci v dalším objasňování věci. Satan haní člověka, aby tak pohanil Boha: výtvar, který Bůh stvořil k obrazu svému, je ubohá kreatura. Vše, co se na něm zdá být dobré, je pouhá fasáda; ve skutečnosti jde člověku – každému – jen a pouze o pohodu. To je diagnóza satana, jehož Apokalypsa označuje za „žalobníka našich bratří“, který „na ně žaloval ve dne v noci“ (Zj 12,10). Pomlouvání člověka a stvoření je v konečném důsledku pomlouváním Boha, ospravedlňováním odmítnutí Boha.¹⁸⁶

Na spravedlivém Jobovi chce satan dokázat tuto tezi: stačí, když se mu všechno vezme, a pak rychle ztratí i víru. A Bůh dá satanovi volnou ruku, aby to vyzkoušel, ovšem je tam přesně stanovená hranice: Bůh člověka nenechává padnout, ale pouze zkoušet. Tady už lehce, zatím bez přímého vyjádření, prosvítá tajemství zástupnosti, které dostane velkolepou podobu v Iz 53: Jobovi strážně slouží ospravedlnění člověka. Tím, že i v utrpení osvědčí víru, opět pozvedá lidskou důstojnost. Jobovy strážně tak předjímají utrpení ve společenství s Kristem, který před Bohem obnoví celou naši důstojnost a ukáže nám cestu, abychom ani v nejhlubší temnotě

¹⁸³ RATZINGER, Josef. *Ježíš Nazaretský*, s. 118.

¹⁸⁴ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*, s. 672.

¹⁸⁵ MRÁZEK, Jiří, *Evangelium podle Matouše*, s.97.

¹⁸⁶ RATZINGER, Josef. *Ježíš Nazaretský*, s. 118.

neztráceli víru v Boha.¹⁸⁷ Tedy „neued nás v pokušení“ znamená: 1) Necháme se od Tebe vést. A to nejlépe do Božího království. 2) Neued nás cestou a situacemi, které by byly nad naše síly. Nedopust', abychom se dostali do situace, kterou nezvládneme.¹⁸⁸ Kniha Job nám může pomoci i k tomu, abychom rozlišovali mezi zkoušením a pokoušením. Člověk potřebuje zkoušky, aby zrál, aby skutečně víc a víc nacházel cestu od mělké nábožnosti k hlubokému sjednocení s Boží vůlí. Tak jako musí hroznová šťáva vykvasit, aby z ní bylo ušlechtilé víno, potřebuje člověk očišťování, proměny, které jsou pro něj nebezpečné, ve kterých může padnout, ale které jsou cestami nezbytnými k tomu, aby přicházel k sobě a k Bohu. Láska je vždy procesem očišťování, odříkání, bolestné proměny nás samých.¹⁸⁹ V souvislosti s příběhem o Jobově pokušení a osvědčení, se v židovství vytvořilo přesvědčení, že být pokoušen od Boha je vyznamenáním, neboť ten, kdo byl pokoušen, mohl dokázat svou věrnost Bohu, a potom Bůh mohl také odměnit, aniž by se vystavoval námitkám o libovůli.¹⁹⁰

„Nevejít do pokušení“, to zahrnuje rozhodnutí srdce: „Kde je tvůj poklad, tam bude i tvé srdce... Nikdo nemůže sloužit dvěma pánům“ (Mt 6,21.24). „Protože Duch je naším životem, podle Ducha také jednejme“ (Gal 5,25). V tomto souhlasu daném Duchu svatému nám Otec dává sílu. „Zkoušky, které na vás přišly, jsou úměrné lidským silám. A Bůh je věrný! On nedopustí abyste byli zkoušení víc, než snesete. Když dopustí zkoušku, dá také prostředky, jak z ní vyjít, a sílu, jak ji snášet“ (1 Kor 10,13)¹⁹¹

Takový boj a takové vítězství jsou možné jen v modlitbě. Právě modlitbou Ježíš vítězil nad pokušelem hned od počátku¹⁹² a v posledním boji své smrtelné úzkosti.¹⁹³ Kristus nás v této prosbě Otčenáše zapojuje do svého boje a do svého smrtelného zápasu. Ve spojení se svou bdělostí nás naléhavě vyzývá k bdělosti srdce.¹⁹⁴ Bdělost je „ochrana srdce“ a Ježíš prosí Otce, aby nás zachoval v jeho jménu.¹⁹⁵ Duch svatý se snaží v nás tuto bdělost stále probouzet.¹⁹⁶ Tato prosba nabývá svého dramatického významu ve vztahu ke konečnému pokušení našeho pozemského boje; naléhavě prosí o vytrvání až do konce. „Hle, přicházím jako zloděj! Blaze tomu, kdo bdí“ (Zj 16,15).¹⁹⁷

Učedník Kristův je si vědom svých slabostí, a proto prosí Boha, aby mu pokušení nebylo ke zkáze. Dokud žijeme na této zemi, bude naše věrnost nejrůznějším způsobem zkoušena. Proto

¹⁸⁷ *Tamtéž*, s. 119.

¹⁸⁸ MRÁZEK, Jiří, *Evangelium podle Matouše*, s.97.

¹⁸⁹ RATZINGER, Josef. *Ježíš Nazaretský*, s. 119.

¹⁹⁰ LIMBECK, Meinrad. *Malý stuttgartský komentář*.

¹⁹¹ *Katechismus katolické církve*, čl. 2848.

¹⁹² Srov. Mt 4,1-11.

¹⁹³ Srov. Mt 26,36-44-

¹⁹⁴ Srov. Mk 13,9.23.33-37; 14,38; Lk 12,35-40.

¹⁹⁵ Srov. Jan 17,11.

¹⁹⁶ Srov. 1 Kor 16,13; Kol 4,2; 1 Sol 5,6; 1 Petr 5,8.

¹⁹⁷ *Katechismus katolické církve*, čl. 2849.

nás učí Spasitel prosit, abychom nebyli zkoušeni nad své síly. Již to, že jsme si vědomi takového nebezpečí, je milostí. Pokušení mohou vést k pádu, ale i k vzestupu pro toho, kdo vyslovuje tuto prosbu bez ješitného sebevědomí a s pokorným vědomím, že nikoli lidská síla, ale sám Pán chrání před pádem. I tato prosba je obecná. Netýká se jen někoho, ale prosíme i za druhé: neuveď nás v pokušení. I Kristus byl pokoušen. Tím spíše nikdo z lidských tvorů nebude ušetřen pokušení. Proto se modlíme nejenom za sebe, ale za společenství a zvláště za ty, kteří se ocitají v nebezpečném pokušení. Ve jménu všech a za všechny se modlíme: Neuveď nás v pokušení!¹⁹⁸

Smíme prosit, abychom byli uchráněni zkoušek, abychom byli zbaveni všeho zlého, jež nás stihlo naší vinou nebo bez naší viny. Ovšem Bůh bude s námi vždy jednat jako rozumný otec, který ví lépe než nevědomě dítě, co mu opravdu prospívá. Především je zde míněno zlo mravní. To je nejvlastnější zlo ve světě, které odděluje člověka od Boha a jeho následek je ztráta spásy. Úplné osvobození ze zla bude až při konečném nastolení vlády Boží. Tak zároveň modlitba Páně se vrací ke svému počátku, kde se modlíme za příchod Božího království. Na počátku byla prosba za příchod Boží říše, na konci o vysvobození z moci zla. Čím vroucněji jsme volali v prvním slově modlitby „Otče“, tím úpěnlivěji voláme v závěru „zbav nás od zlého“, abychom nepropadli moci hříchu a zla, ale zůstali věrnými dětmi nebeského Otce.¹⁹⁹

V naší šesté prosbě Otčenáše tak musí být ochota brát na sebe břemeno zkoušky, které je nám vyměřeno. Na druhé straně je to právě prosba o to, aby nám Bůh nevyměřoval víc, než uneseme; aby nás nepouštěl z rukou. Vyslovujeme tuto prosbu s důvěřující jistotou, pro níž nám svatý Pavel daroval slova: „A Bůh je věrný! On nedopustí, abyste byli zkoušeni víc, než snesete. Když dopustí zkoušku, dá také prostředky, jak z ní vyjít, a sílu, jak ji snášet.“ (1Kor 10,13)²⁰⁰

3.7. „Ale zbav nás od zlého“

Poslední prosby Otčenáše se vztahuje ještě znovu k předchozí a obrací ji do pozitiva; potud jsou obě prosby velmi úzce spjaty. Zatímco v předposlední prosbě dominuje „ne“ (nedávat zlu prostor nad rámec snesitelného), pak v poslední prosbě přicházíme k Otci ústřední naději víry. „Záchran, spas, vysvobod' nás!“ Je to koneckonců prosba o vysvobození. Z čeho chceme být osvobození? Nový překlad Otčenáše říká „od zlého“, a nechává otevřeně, zdá se míní „zlo“ anebo „zlý“.²⁰¹

Zjevení a zkušenost ukazují, že ve všech dobách lidi citili a cítí být vystaveni zlu, které ohrožuje jejich časné a věčné blaho a spásu. Ježíš nás sám učí se modlit: „Vysvobod nás od zlého“ (Mt 6.13) . Přitom vycházelo křesťanské chápání víry v minulosti z obecně přijímané

¹⁹⁸ MERELL, Jan. *Setkání s Ježíšem na Hoře*. s. 81.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 81-82.

²⁰⁰ RATZINGER, Josef. *Ježíš Nazaretský*, s. 120.

²⁰¹ Tamtéž, s. 120.

představy, že oním „zlým“ je duchové osobní bytí, které Bible nazývá Satanem(tj. odpůrcem) nebo ďáblem (z řeckého diabolos, tj. pomlouvač).²⁰² Zlo v této prosbě není něco abstraktního; označuje naopak osobu satana, zlého ducha, anděla, který se protiví Bohu. „Ďábel“ („dia-bolos“) je ten, který „chce překážet“ Božímu úradku a jeho „dílu spásy“ dovršenému Kristem.²⁰³ „Vrah od počátku“, „lhář a otec lži“ (Jan 8,44), „satan, svůdce celé země“ (Zj 12,9) je ten, skrze něhož přišel na svět hřích a smrt a po jehož konečné porážce bude celý vesmír osvobozen „z hříchu a smrti“.²⁰⁴ „Víme, že žádný, kdo se narodil z Boha, nežije ve hříchu, neboť Syn Boží ho chrání a zlý duch na něho nevrhne ruku. Víme že jsme z Boha, ale celý svět má v moci zlý duch“ (1 Jan 5,18-19).²⁰⁵

V rané době křesťanství bylo široce rozšířeno mínění, že všichni pohané jsou v moci Satanově. To vedlo k oblibě četných exorcismů (z řeckého *exorkizein* – zapřísahat, vyhánět zlé mocnosti) prováděných během katechumenátu a ve zkrácené formě rovněž v obřadu křtu dětí. Kromě toho se hojně zaříkávaly různé věci. Rozlišovaly se tak exorcismy imprekatorní (příkazové), u nichž se jedná o vyzývání Boha a příkaz protibožským silám, a exorcismy deprekatorní, tzn. modlitby za osvobození od zlého. Exorcismy tvořící součást nových křesťanských obřadů nemají už nic společného s někdejšími imprekatorními formami. Nazývají se modlitbami za osvobození a pojem posedlosti se v nich nevyskytuje. Všechny modlitby za osvobození mají svůj základ a předobraz v poslední prosbě Otčenáše: „Zbav (vysvobod) nás od zlého“.²⁰⁶

„A nevydej nás v pokušení, ale vysvobod' nás od zlého“: tento výraz nalézáme i v sedmém požehnání *tefily*: „Pohled na naše zkormoucení a ochraňuj nás, vysvobod' nás brzy, náš Králi, pro svou slávu, Neboť ty jsi vysvoboditel a mocný. Požehnaný jsi, Hospodine, jenž vysvobozuješ Izrael.“ Ještě s větší podobností čteme v Talmudu: „Nezanechávej mě moci hříchu, ani moci viny, ani moci pokušení, ani moci hanby (TB, Ber.60b).“ Je pravdou, že Talmud byl redigován mnoho staletí po Kristu, ale nemálo z jeho látky pochází z mnohem starší doby, dokonce ještě z období před Kristem.²⁰⁷

Poslední prosba Otčenáše je také v Ježíšově modlitbě: „Neprosím aby je ze světa vzal, ale abys je zachránil od zlého“(Jan 17,15). Týká se každého z nás osobně, ale jsme to vždycky „my“, kdo se modlíme ve společenství celé církve a za osvobození celé lidské rodiny. Modlitba Páně nás neustále otevírá rozměrům ekonomie spásy. Naše vzájemná zapletenost do hříchu a smrti se stává solidaritou v Kristově těle, ve „společenství svatých“.²⁰⁸

²⁰² ADOLF, Adam. *Liturgika, křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Vyšehrad 2001.

²⁰³ *Katechismus katolické církve*, čl. 2851.

²⁰⁴ Římský misál, IV. Eucharistická modlitba. Citováno in *Katechismus katolické církve*, čl. 2852.

²⁰⁵ *Katechismus katolické církve*, čl. 2852.

²⁰⁶ ADOLF, Adam. *Liturgika*. s. 324.

²⁰⁷ DI SANTE, Carmine. *Židovská modlitba*. s. 27.

²⁰⁸ Srov. JAN PAVEL II, Apoštolská exhortace *Reconciliatio et paenitentia*, 16.

„Pán, který smazal hřích a odpustil vaše viny, je s to chránit vás a střežit proti nástrahám ďábla, který proti vám bojuje, aby vás nepřekvapil nepřítel, který obyčejně zplodí vinu. Kdo se však svěří Bohu, ten se nebojí ďábla.“²⁰⁹ „Je-li Bůh s námi, kdo proti nám?“²⁰⁹ Tato jistota podpirala mučedníky a dovoľovala jim, aby měli radost, byli pevní a v hloubi „vysvobození“, uvolnění k pravé svobodě. Je to stejná důvěra, jakou vyjádřil svatý Pavel takto: „Je-li Bůh s námi, kdo proti nám?... Kdo by nás mohl odloučit od lásky Kristovy? Snad soužení nebo útisk nebo pronásledování nebo bída nebo nebezpečí nebo zabití? ... Ale v tom ve všem skvěle vítězíme skrze toho, který si nás zamiloval. A já jsem přesvědčen: ani smrt, ani život, ani andělé, ani knížata, ani nic stvořeného nebude nás moci odloučit od Boží lásky v Kristu Ježíši, našem Pánu.“ (Řím 8,31-39)

Vítězství nad „vládcem světa“²¹⁰ bylo dosaženo jednou provždy v hodině, v níž se Ježíš dobrovolně vydal na smrt, aby nám dal svůj život. To je soud na tímto světem a vládce tohoto světa je „vypuzen ven“.²¹¹ „Začal pronásledovat Ženu“²¹², ale nemá nad ní žádnou moc: nová Eva, „plná milosti“ Ducha svatého, je uchráněna od hříchů a od porušení smrti (neposkvrněné početí nanebevzetí nejsvětější Matky Boží, Marie vždy panny). „Tu se had na ženu rozlítal a odešel, aby vedl válku proti ostatním z jejího potomstva“ (Zj 12,17) A proto Duch a církve prosí: „Přijď, Pane Ježíši“ (Zj 22,17.20): jeho příchod nás totiž osvobodí od zlého.²¹³

Když prosíme, abychom byli osvobození od zlého, modlíme se zároveň o to, abychom byli zbaveni všeho přítomného, minulého i budoucího zla, jehož je ďábel původcem a podněcovatelem. V této poslední prosbě církve přednáší Otcí všechnu bídu světa. Církve zároveň s osvobozením od všeho zla, jež doléhá na lidstvo, naléhavě prosí o cenný dar míru a o milost vytrvalého čekání na Kristův návrat. Když se takto modlí, předjímá v pokoře víry sjednocení všech a všeho v tom, který má „klíče od smrti a podsvětí“ (Zj 1,18), „ten, který je a který přijde, Vševládný“ (Zj 1,8):²¹⁴ „Vysvobod' nás ode všeho zlého, Bože, a dej našim dnům svůj mír. Smiluj se nad námi a pomoz nám: ať se nikdy nedostaneme do područí hříchů, ať žijeme v bezpečí před každým zmatkem a s nadějí očekáváme požehnány příchod našeho Spasitele Ježíše Krista“.²¹⁵

²⁰⁹ Sv. Ambrož, De sacramentis, 5, 30: PL 16, 454AB. Citováno in *Katechismus katolické církve*, čl. 2852

²¹⁰ Srov. Jan 14,30.

²¹¹ Srov. Jan 12,31; Zj 12,10.

²¹² Srov. Zj 12,13-16.

²¹³ *Katechismus katolické církve*, čl. 2853.

²¹⁴ Srov. Zj 1,4.

²¹⁵ Římský misal, Embolismus. *Katechismus katolické církve*, čl. 2854.

4. Závěrečná doxologie: „Nebot' Tvé je království i moc i sláva na věky. Amen.“

Uvedený text zaznamenává předposlední řádek v závorkách, který se v nejvýznamnějších a nejstarších rukopisech nevyskytuje. Tomuto konci říkáme doxologie, chvalořeč, chvalozpěv. To je pozdější církevní, liturgické zakončení, kterým snad po slovech mluvícího v modlitbě celý sbor shromážděných, mlčky modlitbu sledujících anebo v duchu tiše opakujících, pak hlasitě uzavíral každou modlitbu. Tuto doxologii si někteří opisovači NZa patrně poznamenali na okraj a později tato vložka vnikla do většiny rukopisu NZ.²¹⁶ Takže doxologie se do textu modlitby dostala užíváním při křesťanské bohoslužbě; nejstarším dokumentem, kde se věta objevuje, je Didaché z konce 1 století. Tento přídavek je zjevně založen na 1Kor 29,11-12 ? a odpovídá židovské praxi „zapečetění“ modlitby. Nezdá se, že by byl součástí nejstarších verzí Matoušova evangelia, a musíme v něm tedy vidět pozdější přídavek.²¹⁷ Struktura Otčenáše odpovídá ideální struktuře židovské modlitby, jak ji nalézáme například v biblických modlitbách, jako třeba v modlitbě Davidově (1Pa 29,10-20): *beracha*²¹⁸ na začátku, žádosti uprostřed a shrnující *beracha* na konci. Z toho důvodu je nepravděpodobné, že by Otčenáš končil slovy: „zbav nás od zlého“. Zdá se, že původnímu textu je bližší závěr, jež uvádějí některé kodexy evangelia podle Matouše a který zní: „Nebot' tvé je království i moc i sláva na věky věků. Amen.“²¹⁹

Závěrečná doxologie „nebot' tvé je království i moc i sláva“ přejímá a znovu do sebe uzavírá první tři prosby k Otci našemu: oslavu jeho jména, příchod jeho království a moc jeho spásné vůle. Avšak toto opakování má nyní podobu klanění a díkuvzdání jako v nebeské liturgii.²²⁰ Vládce tohoto světa si tyto tři tituly království, moci a slávy lživě přivlastňoval;²²¹ Kristus Pán je navrácí svému Otci a našemu Otci, dokud mu neodevzdá království, kdy se definitivně dovrší tajemství spásy a Bůh bude všechno ve všem.²²² „Na konci modlitby říkáš

²¹⁶ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*, s. 569.

²¹⁷ HARRINGTON, D.J., *Evangelium podle Matouše*. (s.1): Kostelní Vydří, 2003.s. 119-120.

²¹⁸ *Beracha* (v křesťanských spisech se překládá jako eucharistie nebo eulogie, což latina tlumočí jako benedictio nebo gratiarum actio) byla a je hlavní modlitbou židovské liturgie a spirituality. Je to modlitba v nejlustnější slova smyslu: určuje totiž smysl a obsah každé modlitby, dynamiku a horizont celé liturgie a všech svátků. Tvoří ji postoj, formule obdivu, chvála, poděkování a uznání nezasloužené dobrotivosti Boží, jež pečuje o své syny a obšťastňuje je plody země a veškerým dobrem. *Beracha* dostala v průběhu doby pevně stanovenou a standardizovanou formuli, již začínala a končila každá modlitba: „Požehnaný jsi, Hospodine, Bože náš“, nebo „Velebím Tě, Hospodine, Bože náš.“

²¹⁹ DI SANTE, Carmine. *Židovská modlitba*. s. 24-25.

²²⁰ Srov. Zj 1,6; 4,11; 5,13.

²²¹ Srov. Lk 4,5-6.

²²² Srov. 1 Kor 15, 24-28.

Amen a tímto Amen, jež znamená „staň se“,²²³ stvrzuješ, co je v modlitbě, které nás naučil Bůh.²²⁴

²²³ Srov. Lk 1,38.

²²⁴ Sv. Cyril Jeruzalémský, *Catecheses mystagogicae*, 5,18: PG 33, 1124A. citováno in *Katechismus katolické církve*, čl. 2856.

Závěr

Když jsme přemýšleli nad modlitbou Otčenáše, tak v každém slově měli jsme možnost najít perspektivu, která vedla náš rozum a srdce k bezkonečným prostorům. Modlitba po své přírodě je nějakým vchozením k vztahům, rozhovor.. a když mluvíme Ježíšovou modlitbu je to jako kdybychom jsme opakovali za Ježíšem i z Ježíšem Jeho modlitbu, a touhami našich srdci se spojujeme s Jeho touhami, s touhami a umyslí Jeho Srdce. Prodlévali jsme tak dlouho i u židovských kořenů Otčenáše ne proto, že bychom chtěli umenšovat jeho hodnotu a bohatství, ale abychom ho lépe ocenili a dokázali se z něj těšit. Ježíš vzýval téhož Boha jako jeho židovští bratři a užíval přitom týchž obrátů jako oni. Jeho originalita spočívá v tom, že přivedl k naplnění (srov. Mt 5,17: „Nedomnívejte se, že jsem přišel zrušit Zákon nebo Proroky; nepřišel jsem jej zrušit, nýbrž naplnit“) to, co prohlašovaly a vyjadřovaly texty biblické a liturgické. Ježíšova modlitba nestojí proti modlitbě židovské, ale uskutečňuje ji a završuje.²²⁵

Ježíš nám dává podíl na svých vlastních modlitbách, uvádí nás do nich, do vnitřního dialogu trojjediné lásky, takřkajíc táhne naše lidské potřeby vzhůru, k Božímu srdci. To ovšem také znamená, že slova Otčenáše jsou ukazateli směru k niterné modlitbě, že představují základní orientaci našeho bytí, že nás chtějí tvarovat podle obrazu Syna. Význam Otčenáše přesahuje sdělení slov modlitby. Ona chce formovat naše bytí, učit nás Ježíšovu smyšlení (srov. Flp 2,5). A konečně – protože Otčenáš je modlitbou Ježíšovou, je modlitbou trinitární: modlíme se s Kristem skrze Ducha svatého k Otci.²²⁶ „Otčenáš“, když se modlíme svědomě, s pochopením, modlíme se rozumem, duší a srdcem, má velkou hodnotu proto, že tedy může být školou Boží Moudrosti. „Otčenáš“ je posledním slovem modlitby, je absolutní modlitba. Všechno co je modlitbou tato modlitba obsahuje. Myslím, že modlitba bude modlitbou když bude vysvětlením nebo opakováním „Otčenášů“.

Kdo, za radou svatého Apoštola Jakuba, touží po Boží Moudrosti, po tom nejcennějším a největším daru z nebe, ať hledá ho v této škole moudrosti – v „Otčenáš“.

²²⁵ DI SANTE, Carmine. *Židovská modlitba*. s. 28.

²²⁶ Srov. RATZINGER, Josef. *Ježíš Nazaretský*, s. 101.

Seznam použitých zkratek

Biblické zkratky Knihy Starého zákona

Gn	1. kniha Mojžíšova
Ex	2. kniha Mojžíšova
Lv	3. kniha Mojžíšova
Dt	5. kniha Mojžíšova
Sd	Knihy Soudců
1 Král	1. kniha Královská
2 Král	2. kniha Královská
1 Kron	1. kniha Kronik
2 Kron	2. kniha Kronik
1 Mak	1. kniha Makabejská
Job	Knihy Job
Ž	Knihy Žalmů
Př	Knihy Přísloví
Iz	Knihy proroka Izaiáše
Jer	Knihy proroka Jeremiáše
Ez	Knihy proroka Ezechiela
Zach	Knihy proroka Zachariáše

Knihy Nového zákona

Mt	Evangelium podle Matouše
Mk	Evangelium podle Marka
Lk	Evangelium podle Lukáše
Jan	Evangelium podle Jana
Sk	Skutky apoštolů
Řím	List svatého apoštola Pavla Římanům
1 Kor	1. list svatého apoštola Pavla Korint'anům
2 Kor	2. list svatého apoštola Pavla Korint'anům
Gal	List svatého apoštola Pavla Galat'anům
Ef	List svatého apoštola Pavla Efesanům
Flp	List svatého apoštola Pavla Filipanům
Kol	List svatého apoštola Pavla Kolosanům
1 Sol	1. list svatého apoštola Pavla Soluňanům
2 Sol	2. list svatého apoštola Pavla Soluňanům
1 Tim	1. list svatého apoštola Pavla Timotejovi
2 Tim	2. list svatého apoštola Pavla Timotejovi
Tit	List svatého apoštola Pavla Titovi
Flm	List svatého apoštola Pavla Filemonovi
Žid	List Židům
Jak	List svatého apoštola Jakuba
1 Petr	1. list svatého apoštola Petra
2 Petr	2. list svatého apoštola Petra
1 Jan	1. list svatého apoštola Jana
2 Jan	2. list svatého apoštola Jana

3 Jan 3. list svatého apoštola Jana
Jud List svatého apoštola Judy
Zj Kniha Zjevení svatého apoštola Jana

Zkratky dokumentů 2. vatikánského koncilu

GS – Gaudium et spes, pastorální konstituce 2. Vatikánského koncilu

UR - Dekret o ekumenismu *Unitatis redintegratio*

NAe - Deklarace o poměru církve k nekřesťanským náboženstvím *Nostra aetate*

Jiné zkratky

atd. – a tak dále

KKC - Katechismus katolické církve

Srov. – srovnej

s. – stránka

TB - Babylónský Talmud (*Talmud Bavli*)

Literatura

1. *BIBLE*, Písmo Svaté Starého a Nového Zákona, Česká biblická společnost, 2006 .
2. *Katechismus katolické církve*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2002.
3. ADAM, Adolf. *Liturgika, křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Vyšehrad 2001, st 323-324.
4. Biblický slovník, připravil Jean-Jaques von Allmen s autorským kolektivem, překlad redigoval Jan Měřejovský. Edice Kalich, 1987.
5. DI SANTE, Carmine. *Židovská modlitba, K počátkům křesťanské liturgie*. Praha 1995 Oikoymenh.
6. *Didaché*; český překlad: Varcl, L. – Drápal, D. – Sokol, J. (edd.), *Spisy apoštolských otců*, Praha 2004.
7. Dokumenty Druhého Vatikánského koncilu: AA, GS, Nae, UR.
8. HARRINGTON, D.J. *Evangelium podle Matouše*. [s.l.] : Kostelní Vydří, 2003.
9. JAN PAVEL II. Apoštolská exhortace *Reconciliatio et paenitentia*.
10. Malý stuttgartský komentář. Nový Zákon 1. Meinrad Limbeck. Evangelium sv. Matouše. Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří. 1996.
11. MERELL, Jan. *Setkání s Ježíšem na Hoře, v podobenstvích, u Jezera a s učedníky*. česká katolická charita, Praha 1987 – Typografie Jiří Blažek.
12. Nový Zákon s výkladovými poznámkami. Český ekumenický překlad. Česká biblická společnost 1991.
13. NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. Edice Kalich, Praha 1956.
14. POSPÍŠIL, C. V. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, Kostelní Vydří – Praha 2010, 4. vydání Příruční slovník biblický. Vydal P. Líc. Pisma sv. Pavel Škrabal O.P. Praha MCMXL. Nakladatelství Kropáč a Kuchařský. Olomouci, 1939.
15. RATZINGER, Josef, Benedikt XVI. *Ježíš Nazaretský*, Společnost pro odbornou literaturu Barrister and Principal, o.s., 2007.
16. ШЕПТИЦЬКИЙ, Андрій митрополит. *Отче наш*. Монастир монахів студитського уставу, видавничий відділ „Свічадо“ 1998.
17. *Život z víry*. Překlad 2. Dílu katolického katechismu pro dospělé (Vydala Německá biskupská konference 1995). Vydáno se souhlasem českobudějovického biskupa. Teologická fakulta Jihočeské univerzity 2005. Vydala Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.
18. XAVIER, Leon – Dufour. *Slovník biblické teologie*, přeložil Petr Kolář, 1991, 5 vydání z roku 1981. Vydal: Velehrad – Křesťanská Akademie, Řím.

